

Eşkîyalığın Engellenmesine Dair Sultan II. Abdülhamid'e Sunulan Bir Rapor

Yrd. Doç. Dr. Naim ÜRKMEZ *

ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, I/1, Aralık 2015, Sayfa: 31-64

ÖZET

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'ni uğraştıran meselelerden biri, hiç şüphesiz eşkıya hadiseleridir. Buna bağlı olarak bozulan asayişin tekrar temin edilmesi, halkın güvenliğinin sağlanması ülkenin geleceği açısından oldukça ehemmiyet arz etmektedir. Bu mesele üzerine tecrübe sahibi olan bir bürokrat, asayişin niçin bozulduğuna ve eşkıya hadiselerinin nasıl engelleneceğine dair görüşlerini, Sultan II. Abdülhamid'e rapor olarak sunmuştur. Raporunda bu sorunların; polis, jandarma, adliye personeli ve yargıçların kimi zaman umursamazlığı, kimi zaman da yeteri düzeyde eğitim almamış olmaları, yetişme tarzları ve aldıkları ücretlerin az oluşundan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Yazar ardından, eksikliklerin bertaraf edilmesi için alınması gereken tedbirleri ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, layiha, eşkıyalık, kolluk kuvvetleri, yargı mensupları.

On a Report Presented to Sultan Abdülhamid II Aiming to Prevent Brigandage

ABSTRACT

It is undeniable that, in 19th century, one of the most challenging subjects that Ottoman State was busy with was brigandage. Thus, reconstructing public order and providing citizens with security was so important for Ottoman State's future. Given the significance of the situation, one of the most experienced bureaucrats of the Empire prepared a report on how to

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

cope with mobs and why the public order was corrupted, then presented it to the Sultan. In the report, he proposed that the main causes of this corruption on public order were negligentia of police, gendarmerie and judiciary crew or lack of education of those mentioned, their upbringing surroundings and their being less paid. Writer then proposed some solutions for the problems he presented before.

Key Words: *Abdülhamid II, pleading, brigandage, law enforcement officers, judiciary.*

Giriş

Osmanlı Devleti'nde merkezi otoritesinin zayıfladığı, ekonomisinin bozulduğu zamanlarda toprakları içerisinde çok sayıda eşkıya hadisesi yaşanmıştır. Devlet eşkıyalığın önüne geçebilmek, halkı bunların zulmünden korumak için çeşitli tedbirler almıştır. Kimi zaman Kuyucu Murad Paşa örneğinde olduğu gibi otoriter bir yöneticiyi eşkıya üzerine göndererek, kimi zaman da zulm yapılmasına dair adaletnameler yayınlarak eşkıyaların yaptığı zulmü bertaraf etmeye çalışmıştır¹. Kısacası devletin bünyesinde yaşanan sosyal ve ekonomik değişimler eşkıya hadiselerini arttıran veya azaltan en önemli etken olmuştur. Bu gibi değişim durumlarında özellikle iş bulamayan, itibar kazanmak isteyen, ekonomik durumu iyi olmayan kişiler dağlara çıkarak çeteler kurmuş ve halka zulmetmeye başlamışlardır. Eşkıyalık, Osmanlı Devleti'nin ekonomik yönden iyice zayıfladığı 18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılda büyük bir ivme kazanmıştır². Mali bunalım ve ekonomik problemler devletin askerî gücünün zayıflamasına ve asayişin bozulmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte 17. yüzyılda ortaya çıkan 19. yüzyıla kadar yarı bağımsız hareket eden nüfuzlu aileler (ayanlar), II. Mahmud ve Tanzimat dönemi yapılan reformlarının bir sonucu olarak merkezileşen devlete itaat etmek istememişlerdir. Kendilerinden başka yönetici atandığında bu tasarrufu kabul etmedikleri gibi vergi tahsilinde ve askere alımlarda sorun çıkarmışlar ve zaman içerisinde onlara tâbi olanlar ile birlikte eşkıyalık yapmaya başlamışlardır³. Buna ilaveten, yönetici kesimin bölgelerindeki güvenliği sağlayamaması, bazen de halka ekonomik yönden zulm etmeleri eşkıya hadiselerini arttırmaktaydı.

19. yüzyıl Osmanlı Devleti aleyhine sonuçlanan savaşların yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Bu savaşlar sonrasında kaybedilen topraklardan göçlerin

¹ Halil İnalcık, **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, 59, 106-109.

² Sultan III. Selim devrinde Rumeli'de geniş çaplı eşkıyalık ve başkaldırma olayları başlamıştır. Yavuz Cezar, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy dan Tanzimat'a Mali Tarih)**, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 205.

³ Örneğin Payas bölgesi hanedan ailesi Küçük Alioğullarına mensup Dede Bey 1863 yılından itibaren bölgede eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Aydın Efe, **Antakya ve Çevresi Türkmenleri: Küçük Alioğulları ve Reyhanlı Aşireti (XIX. Yüzyıl)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2012, s. 86, 98.

yaşanması, nüfusun Anadolu'da yoğunlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Nüfus artışına rağmen, ekonomik kaynaklarda artışın sağlanamaması sosyal ve ekonomik bünüyeyi tahrip etmiştir. Yeni istihdam alanlarının olmayışı, dikey hareketliliğin önünü kapatan en önemli unsurdu. Osmanlı ekonomisinin Avrupa'ya eklemelenmesi sonrasında, Osmanlı toprakları, sanayileşmiş devletlerin ham madde alıp mamul madde sattığı bir yer haline gelmişti. Bu sebeple mevcut istihdam alanları olan geleneksel üretim tesisleri de kapanmakta, işsizlik oranı hızla artmaktaydı. Netice itibarıyla işsiz kalan gençlerin eşkıya çetelerine katılımı kolaylaşacaktı.

Devlet, iç güvenliği sağlamak için 19. yüzyılda çeşitli tedbirler almıştır. Kontrolünü tam olarak sağlayamadığı ve otorite altında tutamadığı göçebe aşiretleri iskân etmeye gayret etme yoluna gitmişti⁴. Men-i Mürür ve Pasaport düzenlemeleri ile nüfus hareketliliği kontrol altına alınmaya çalışılmıştır⁵. Asayişli sağlayacak birimler yeniden organize edilerek daha işler bir hale getirmeye çaba gösterilmiştir. Jandarma ve Polis teşkilatlarının kurulmasıyla taşraya nüfuz etme ve hadiselerin önünün alınması amaçlanmıştır. Aynı zamanda bu yeni teşkilatlanma, Ermeni Meselesi ve Makedonya'da yaşanan olayları bahane ederek Osmanlı Hükümeti üzerinde yapılan baskıların ortadan kaldırılmasına yardım edecekti⁶. Ara ara çıkarılan af yasalarıyla da eşkıya hadiselerinin önüne geçilmeye çalışılmışsa da pek başarı sağlanamamıştı⁷. Meşrutiyetin yeniden ilanından sonra Rumeli'deki ayaklanmaların önüne geçebilmek, 31 Mart Vakası sonrasında yaşananların üstesinden gelebilmek gayesiyle ilk olarak *Serseri ve Mazinne-i Su-i Eşbas* adlı kanun çıkarılmıştır⁸. Daha sonra Eylül 1909'da *Rumeli Vilayetinde Şekavet ve Mefsedetin Men'i ve Mütecasirlerinin Takib ve Tedibi Hakkında Muvakkat Kanun* çıkarılarak kısa süre içerisinde uygulamaya konmuştur⁹.

Layihanın Tanıtımı

İncelenen layiha Yıldız Arşivi'nden alınmış olup¹⁰ 1300 yılına ait olduğu

⁴ 1860 yılında Kırım Harbi sırasında asker ve vergi toplanamayan aşiretleri denetim altına almak için Fırka-i Islahiye görevlendirilmiştir.

⁵ Musa Çadırcı, "Tanzimat Döneminde Çıkarılan Men-i Mürür ve Pasaport Nizâmnameleri", **Belgeler**, XV/19, 1993, s. 170.

⁶ Nadir Özbek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909", **Türk-lük Araştırmaları Dergisi**, 16, Güz 2004, s. 63-73. Tahsin Uzer, **Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, TTK, Ankara 1987, s. 197, 220.

⁷ Sabri Yetkin, **Ege'de Eşkıyalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 100, 101, 112, 113.

⁸ Kemal Yakut, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler", **Kebikeç**, Sayı 34, 2012, s. 143.

⁹ Yetkin, **Ege'de Eşkıyalar**, s. 133, Men-i Şekavet Kanununun tam metni için bakınız aynı yer, s. 191-195.

¹⁰ Layiha için bkz. BOA, Y. PRK. ASK, 20-58.

düşünülebilir.¹¹

Metin sonunda layihayı kaleme alan kişinin ismini tespit edebileceğimiz bir mühür veya imza bulunmamaktadır. Ancak layihanın girişinde kendinden kısaca bahseden bu kişinin, hangi görevlerde bulunduğuna dair bilgi sahibiyiz. Buna göre layiha sahibi zat, ceza işleriyle ilgili düşük düzeydeki memuriyetlerde yetişerek çeşitli mühim konularda oluşturulmuş tahkikat, komisyon, üst düzey mahkeme ile divan-ı harb yazı işleri ve sorguçluklarında görev yapmıştır. Sekiz on vilayette düşük ve yüksek düzeydeki memurluklar ile teftiş hizmetlerinde bulunmuştur. Mülkî ve adli konulara vukufunun iyi derecede olduğunu ifade eden yazar, bazı tanınmış zatların maiyetlerinde bulunarak eşkıya takip ve tahkikatına katılmıştır. Aynı zamanda asayişin muhafazası hususunda tecrübe kazanmıştır. Layihayı kaleme aldığı anda memuriyette 30 yıllık tecrübesinin olduğunu ifade etmektedir. Bu bilgiye dayanılarak, kişinin 40 ila 50 arasında bir yaşta olduğu söylenebilir.

Layiha 20 varak olup 36 sayfadan oluşmaktadır ve muhteviyatı 5 başlık altında kaleme alınmıştır. İlk başlık, asayişin muhafazasına dair bazı arzlardır. İkincisi eşkıyanın ele geçirilerek cezalandırılmasında mülkiye ve adliye memurlarının birbirlerini suçlamaları, üçüncüsü eşkıyanın takibi ve ele geçirilmesinde mevcut olan eksiklikler ve kusurlar ile eşkıyanın bazı ahvali, dördüncüsü eşkıyanın ne surete hareket ettiği ve gizlendiğine dair ve beşincisi ise eşkıyalığın engellenmesi için alınması gereken tedbirlerdir.

Yazar layihada, ilk olarak eşkıya olaylarının çokluğu ve büyük cezalar gerektiren suçların faillerinin çoğunlukla ele geçirilememesi ve ceza görmemesinin sebepleri üzerinde durmuştur. Son olarak eşkıyanın takibi, ele geçirilmesi, tahkikat ve yargılanması hususunda bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Layihanın en önemli eksikliği, eşkıyalığın nasıl engelleneceğine ve asayişin nasıl temin edileceğine dair önerilerini, daha ziyade hukuk ve kolluk kuvvetleri düzeyinde bırakmış olmasıdır. Meselenin temeline değinilmemiş, kökten çözüm için ekonomik ve sosyal kalkınmadan bahsedilmemiştir. Oysa toplumsal ve ekonomik değerlendirme yapılmadan bu gibi hadiselerin tamamen ortadan kalkması mümkün değildir.

Yazarın değerlendirmeleri şu şekilde özetlenebilir: Kolluk kuvvetleri, eşkıyanın yakalanmasında kusur etmedikleri halde yakaladıkları kişilerin mahkeme üyeleri tarafından salıverildiklerini düşünmektedirler. Mahkeme üyeleri ise gelen kişilerin suçsuz kimseler olduğunu, bu sebeple salıverdiklerini ifade etmektedirler. Yazar, başlangıçta her iki tarafın da haklılığını düşünmesine rağmen sonrasında yakalanan şahısların, mahkeme üyeleri tarafından kanuna aykırı salıverildiğini iddia etmektedir. Bu sorunun çözümü için de şöyle bir yol önermiştir: Kolluk kuv-

¹¹ Belgenin orijinalinde tarih bulunmamakla birlikte, sonradan üzerine eski harflerle “*takribi tarih 1300*” ibaresi yazılmıştır. Verilen yıl, Hicri olarak kabul edilmesi durumunda 1882-1883, Rumi olarak kabul edilmesi durumunda ise 1884-1885 yıllarına tekabül etmektedir.

vetleri tutukladıkları eşkıyayı, layıkıyla sorgulamalı ve eşkıyanın varsa suçluluğ u somut olarak ortaya koymalıdır lar. Bu sayede sonradan davaya müdahil olacak adliye görevlileri, keyiflerine göre hareket edemeyecek, eden olursa da daha önceden somut delille suç u sabit olan eşkıyayı salıverdiği için hakkında şikayet yapılabilecektir. Layihayı hazırlayan kişi kaymakam vekili iken böyle bir hadise ile karşılaşmış ve yukarıdakine benzer bir yol takip ederek, kanuna aykırı hareket eden bir naibi mahkum ettirmiştir. Yazara göre bu durum sadece adliye görevlilerinden kaynaklanmayıp, mülkiye memurları arasında bir takım kötü niyetli kimselerin bulunmasından da ileri geliyordu.

Eşkîya hadiselerinin engellenememesinin bir diğer sebebi de vaka üzerine hareket edilmesiydi. Yani bir yerde soygun, gasp, cinayet vs. yaşandıktan sonra meselenin üzerine gidilmekteydi. Öncelikle varsa bölgedeki, yoksa vilayet sınırları içerisinde başka bir yerden kolluk kuvvetleri olay mahalline sevk ediliyordu. Dolayısıyla hadisenin yaşanmasından, 30-50 saat sonra bölgeye intikal edilmekteydi. Bazen bu süreyi görevli memurların lakayıtlığı da uzatabilmekteydi. Bunun yanında kolluk kuvvetleri bölgeye gitse dahi sarp yerlere çekilen ve *martin* tüfeklerle donanmış eşkıyaya karşı koyamamaktaydı¹². Gerçi eşkıyanın her hareketini tam olarak takip etmek mümkün olmuyordu. Çünkü farklı usuller takip eden üç çeşit eşkıya vardı. Birincisi dağlarda ve ormanlarda gezmekte, ikincisi -en zor ele geçirilecek olan- gündüz ahalinin arasında bulunup gece hadise peşinde koşmakta, üçüncüsü ise çapulcu takımından idi.

Eşkîyanın hadise çıkardıktan sonra kaçması ve saklanması pek kolay değildir. Bu sebeple eşkıya takımı, kasaba, köy ve şehir merkezlerinde kendilerine yataklık yapacak kişiler ile irtibat kurmaktaydı. Aynı zamanda kendileri için seyahat evrakı, pasaport, çeşit çeşit elbise ve silahlar tedarik etmekteydiler. Bölgede kaçabilecekleri güzergâh ve geçitleri öğrendikten sonra o muhitte bulunan kolluk kuvvetlerinin sayısı ve hareket tarzları hakkında bilgi toplamaktadırlar. Bunların bertaraf edilebilmesi için, kendilerine yataklık yapan kişilerin tespit edilip tutuklanması gerekir. Yataklık yapanları tespit etmek öyle kolay bir iş değildir. Bu işte görevli kolluk kuvvetlerinin, zeki, tecrübeli ve maharetli kişilerden seçilmesi elzemdir. Yataklık yapanların bertaraf edilmesi durumunda eşkıya, yiyecek ve içecek tedarikinden mahrum kalacak perişan bir hale düşecektir.

Eşkîya hadiselerinin önünü almak için gereken tedbirlerden bir diğeri de savcıların, tutuklular hakkındaki iddianameyi layıkıyla hazırlamasıdır. Aksi halde sorgu hâkimi bazen korku, bazen de işlerinin fazlalığından dolayı dosyayı düzgün incelememekte, savcının mütalaasına bakarak eşkıyanın lehine kararını vermektedir. Böyle durumlarda kolluk kuvveti zanlıyı adalete teslim etmekle, işin

¹² Mevcut zabtiye askerinin elindeki tüfekler kötü bir haldeydi, oysa eşkıyanın çoğunun elinde vincester ve martin tüfenkler bulunmaktaydı. Yetkin, **Ege'de Eşkîyalar**, s. 77.

hallolduğunu düşünse de eşkiyayı takibe yeniden başlayacaktır. Bunun yanında asıl suçluların tespit edilemeyip dolaylı yoldan suça bulaşmış kişilerin cezaevine gönderilmesi de meseleyi karmaşık bir hale getirmektedir. Genellikle gençlerden oluşan bu grup, cezaevinde kaldıkları müddet zarfında kötü niyetli kişilerin tesiri altında kalarak dışarı çıktıklarında daha kötü eylemler düzenlemektedirler.

Kışın, havanın soğumasıyla eşkiya bir yerlere çekilerek saldırılarına bir süreliğine ara vermektedir. Bu durum kolluk kuvvetleri tarafından, hadiseler sona erdiği şeklinde yorumlanmakta ve eşkiya takibi bırakılmaktadır. Oysa kışın eşkiya takımının zayıf olduğu anda hem onları hem de onlara yataklık yapanları yakalamak yaz ayına göre daha kolaydır. Ayrıca yazın zaten kolluk kuvvetinin yükü artmaktadır. Bu yükün bir kısmı kışa aktardığı zaman, yazın kolluk kuvvetlerinin işleri de kolaylaşacaktır.

Eşkiya takibini aksatan hususlardan biri de, kolluk kuvvetlerinin eşkiya takibine çıkar gibi görünüp önlerine gelen köylerde, ahaliye yük olacak şekilde konaklamalarıdır. Ayrıca çoğu zaman bu kuvvetlerin cephaneleri olmamakta veya silahları tamire muhtaç bir halde bulunmaktaydı.

Eşkiyalığın önlenmesi için alınacak tedbirler ise şöyledir: Öncelikle eşkiyayı yaz kış takip edebilecek müfrezeler oluşturulmalıdır. Bunların yanında neferlere verilecek silahlar, en kötü ihtimalle eşkiya elinde bulunan silahlara muadil olmalıdır. Bu müfrezelerdeki nefer sayısı her sancağın büyüklüğü ve mevkinin ihtiyacına göre belirlenmelidir. Buraya seçileceklerin ise cesur, gözü pek kişiler içerisinde seçilmesi elzemdir. Neferlere ödenecek maaş tatmin edici ve düzenli olmalıdır. Müfrezelerdeki neferlere terfi yolu açılarak onların daha gayretli çalışması ve eşkiya takibi yapması temin edilebilir. Ahaliye zulm eden ve ahalinin namusuna halel getiren neferler vakit kaybetmeden görevden ihraç edilerek yerine liyakat sahibi bir nefer getirilmelidir. Rumelideki müfrezelerin her birine Rumca ve Bulgarca bilen, Anadoludakilere ise Ermenice bilen iki üç nefer seçilmelidir. Eşkiya yakalanır yakalanmaz, vukuat mahallinde ifade alabilecek derecede becerikli, okuryazar neferler de bu müfrezelere eklenmelidir. Bu sayede deliller ortadan kalkmadan, tutanak hazırlandığı için hâkim ve savcıların eşkiyayı yargılarken işleri kolaylaşacaktır. Bu müfrezelerin idarecileri, görevli oldukları sancak ve kazaların bir kaç köy ahalisini tanımalı ve kendilerini de bunlara ciddi bir memur olarak tanıtmalıdır. Eşkiyanın yakalandığında hemen ceza alacağı, ahaliye ıspatlamalıdır ki, köylü bu gibi kişileri ve bunlara yataklık edenleri yetkililere haber verebilsin. Köylü müfrezelerden emin olmaz ise eşkiyayı ihbar ettiğinde malının veya mülkünün eşkiya ve âdemleri tarafından yakılacağını bildiği için böyle bir durumdan çekinir. Kişilerin birbirine kefil olduğu sistem yenilenmeli ve kimliği belirsiz kişilerin köy ve şehirlerde ikametine müsaade edilmemelidir. Bir köy hududunda bulunan bir maktulün katili bilinmez ise bu gibi durumlarla ilgili köy ihtiyar heyeti bilgi verme veya

ihbarda bulunma ile mesul tutulmalıdır. Kırsalda bulunan manastır gibi yerlerde eşkıyanın barınabileceği düşünülerek bu gibi yerlerin ve burada bulunan kişilerin göz hapsinde bulundurulması gerekmektedir.

Eşkîyalık yapan şahıslar asla affedilmemeli, cezalandırılıncaya kadar takipleri yapılmalıdır. Eşkîya takımından olup yakalandıktan sonra delil yetersizliğinden dolayı ağır ceza almayanlar da, ceza müddetleri dolduktan sonra yine aynı mahalle bırakılmamalı, nefisleri ıslah edilinceye kadar Zabtiye Nezareti gözetiminde uygun mahallere sürülmelidirler.

Valiler sorumlulukları dâhilinde bulunan yerlere ara ara habersiz bir şekilde teftiş gezileri düzenleyerek mutasarrıf, kaymakam, müdür ve alay beylerinin neler ile meşgul olduklarını gözlemlemelidirler. Hatta bazı köylere uğrayarak ahalinin şikayetlerini dinlemelidirler. Validen hiyerarşik olarak aşağı olan yöneticiler de kendi sorumluluklarında bulunan yerlere bu tür teftiş gezileri düzenleyerek asayişin temin etmelidirler.

Alınacak bir diğer önlem ise hukukî kısmın temeli olan sorgulama işinin sağlıklı yapılmasıdır. Bunun temini için de sorguçların (müstantik), en alt kademememuriyetten başlayarak çok iyi bir eğitim almaları ve tecrübe kazanmaları sağlanmalıdır. Ayrıca her idarî birime yeteri derecede tayin edilecek müstantikler, dosya yığılmasının önüne geçerek, bu sayede adaletin geç tecelli etmesini engelleyecektir. Yargılamalar, deliller karartılmadan, hızlı bir şekilde yapılmalı ve suçlular bir an önce cezalandırılmalı, suçsuz günahsız kişilerin ise uzun tutukluluk süresiyle mağduriyetlerine mani olunmalıdır. Jandarma komutanları ve polis şeflerinin bazılarının iyi yetişmiş, hukuka vukufiyeti olan müstantikler arasından seçilmesi de eşkıya hadiselerinin engellenmesi hususundaki hukukî sürece ciddi katkı sağlayacaktır.

Hâkim ve savcılarının vicdan sahibi, rüşvet almayıp, adam kayırmayan ve iyi yetişmiş kimselerden seçilmesi de bu hadiselerin önüne geçecek önemli tedbirler arasındadır. Mahkemelerin kararlarının denetlenmesi için daha önce bir takım tedbirler alınmışsa da bu uygulanamamıştır. Mesela mahalli bir mahkeme heyetinin verdiği kararların üçte biri temyiz mahkemesinden geri dönüyorsa, o mahkeme heyetinin yargılanması yönünde hüküm konulmuştur. Ancak iş yükünün fazlalığı, dava süreçlerinin çok uzun olması bunun önündeki engellerden olmuştur.

Kaymakam ve müdür maaşları oldukça düşüktür. Bu yöneticiler bazen geçimlerini temin edebilmek için hileli yollara başvurmakta kendileri bir miktar para kazanmaktaysalarda devleti çok büyük zararlara uğratmaktadırlar. Bu sebeple bunların maaşları arttırılamayacaksa bile terfi edebilmelerinin yolu açılmalıdır. Terfi edeceğini bilen memurun hileli işlere müracaat etmemesi pek tabiidir. Ayrıca bunları denetlemesi için iyi yetişmiş, tecrübe sahibi ve geçimini temin edecek derecede maaş alan geniş yetkili, dürüst müfettişler tayin edilmelidir. Teftiş he-

yetlerinin hazırladıkları raporlar masalarda, dolaplarda kalmamalı, günü gününe tahkik edilerek ilgili kişiler hakkında gerekli tedbirler alınmalıdır.

Bu tedbirler alınırsa ülkenin ticaret ve ziraati gelişip, devletin varidatı iki üç sene içerisinde en az %25 oranında artacaktır.

Layiha Metni

Bihu

Muhâfaza-i Âsâyişe Müte'allık Ba'zı Ma'rûzât

Efkâr ve mekâsid-i hümâyûnları memâlik-i şâhânelerinin izdiyâdi-i 'umrân ve sa'âdetine ve teba'a-i mülûkânelerinin muhâfaza-i istirâhat ve tevfir-i servetine münhasır olan velî n'îmet bî-minnetimiz halîfe-i i'zam efendimiz hazretlerinin bu gün muhâfaza-i âsâyiş ve emniyet esbâbının biri ve belki birincisi olan şekâvetin men'-i vukû'ı için her dürlü tedâbirin ittihâz ve icrâsı ve hattâ 'inde'l-icâb 'asâkir-i nizâmiye-i hazret-i mülûkânelerinin bile i'zâmı emrinde şâyân buyurmakta oldukları envâ'-ı müsâ'adât-ı 'âliyye-i teba'a-perverileri müselleme-i 'âlem olduğu hâlde ba'zı vilâyâtda ara sıra eşkiyâ vukû'âtının zuhûr ve imtidâdı bâ'is-i te'essüf-i 'âli olacağı tabî'dir.

Bendeleri umûr-ı cezâ'iyyeye müte'allık pek küçük işlerden bed' ile tadrîcen terakkî iderek otuz seneyi mütecâvizdir pek çok mevâdd-ı mühimme tahkîkâtından ve komisyon ve mehâkim-i fevka'l-'âdelerle divân-ı harblerin umûr-ı tahrîriyye ve istintâkiyyelerinde ve sekiz on vilâyette 'âdi ve fevka'l-'âde me'mûrîn ve teftîş hizmetlerinde ve bi'l-hâssa umûr-ı mülkiye ve 'adliyyeye vukûfla ba'zı zevât-ı ma'rûfe ma'iyetlerinde bulunarak eşkiyâ ta'kîbât ve tahkîkâtıyla muhâfaza-i âsâyiş husûsundaki teşebbûsât ve icrâata oldukça kesb-i vukûf itmiş olduğuma binâ'en evvelâ eşkiyâ vukû'âtının kesreti ile cinâyât-ı mühimme fâ'illerinin ekseriyetle elde idilememeleri veyâ cezâ görmemeleri esbâbı ve sâniyen eşkiyânın sûret-i ta'kîb ve derdestleriyle tahkîkât ve muhâkemâtının suver-i icrâ'iyesi hakkında 'âcizâne ba'zı mütâla'ât 'arzına ictisâr eyledim.

Eşkiyânın Derdest ve Te'dibinde Mülkiye ve 'Adliye Me'mûrlarının Yekdiğerlerine 'Atf-ı Kusûr İtdikleri Beyânındadır.

Me'mûren seyâhat ve ikâmet itdiğim vilâyâtın ba'zılarında görüldüğü vechle mülkiye ve zabtiye me'mûrları eşkiyânın ta'kîb ve derdestinde kusûr itmedikleri hâlde 'adliye me'mûrları tarafından salıverildiği iddi'â ve 'adliye me'mûrları da tutulub götürülenlerin çoğu bî-günâh kimseler olduğu 'inde't-tahkîk anlaşılmasıyla salıverildiklerini inbâ ile taksîrâtı yekdiğerine 'atf itmekdedirler.

Bu me'mûrlardan 'acabâ kangısı iddi'âlarında haklıdır.

'Âcizlerine kalur ise bunlardan bir kısmının iddi'âsı temâmiyle muvâfık-ı

hakikat ve diğer tarafın külliyen âzâde-i sıhhat olmayub her iki taraf kısmen haklı ise kısmen haksızdır. Çünkü zabtiye me'mûrları hakikaten eşkiyâ tutub cihet-i 'adliyye teslim idiyorlar ve 'adliye me'mûrları da mugâyir-ı kânûn olarak bunları müttehem ve mahkûm itmeyerek salıviriyorlar ise vâlî ve mutasarrıf ve kâ'im-i makâmın muhâkemelere nezâret-i şâmileleri evâmir icâbâtından olduğu gibi ekser vilâyât ve elviye merkezlerinden mâ'adâ kazâlarda müdde'î-i u'mûmileri vazîfelerini dahî polis ve zâbtiye me'mûrları îfâ itmekde olduklarından ve ma'ahzâ vâlî ve mutasarrıf ve kâ'im-i makâmın her hâl ve zamânda tevkîfhâne ve habshâneleri yoklama itmeğe salâhiyetdâr buldukları misillü bidâyeten tutılan eşkiyâ kendüleri tarafından ele getirilüb tahkîkât-ı ibtidâ'iyeleri dahî zâbıtâ ve polis dâ'irelerinde icrâ olunmakda idüğinden mârû'l-'arz me'mûrlar hâ'iz-i iktidâr olarak vazîfelerini hüsn-i îfâ ve isti'mâl iderler ise 'adliye me'mûrlarının keyfe-mâ-yeşâ hareket idemeyecekleri ve içlerinden cür'etkârâne hareketde bulunanlar olur ise bunların ve iktidârsız var ise anların mâdde-i ta'yîniyle müsâvî ve yolsuz mu'amelelerini mâddeten meydâna koydukları hâlde haklarında mu'amele-i kânuniyye îfâ itdiribilecekleri bedihîdir.

Hattâ 'adliyenin daha bidâyet-i teşkilâtında ve hem de mülkiye me'mûrları umûr-ı 'adliyye nezârete bile me'zûn olmadığı bir zamânda çâkerleri pek küçük bir me'mûr iken bir kazânın bir kaç seneden berü muhtell olan âsâyîşinin îâdesine sâye-i kudret-vâye-i hazret-i pâdişâhîde az bir zamân içinde ihrâz-ı muvaffakiyetle berâber bidâyet riyâseti inzimâmıyla nâ'ib bulunan zâtın mugâyir-i kânûn mu'amelât-ı cür'et-kârânesi meydâna konularak taht-ı muhâkemeye aldırılmış ve mahkûm olması esbâbı dahî istikmâl kılınmıştır. Âcizleri gibi küçük bir me'mûra ya'nî ol vakıt muvakkat bir kâ'im-i makâm vekiline nisbetle vâlî ve mutasarrıf ve ehil kâ'im-i makâmın bu vazîfeyi daha sür'at ve suhûletle îfâ idebileceklerinde şübhe olunur mu?

Bâ-husûs habshânelerin muhâfazası dahî 'arz olunan me'mûrlara 'a'id olmakla berâber mazinne-i sû' ve şerîr takımından olub da kânûnen mahkûmiyetleri mümkün olamayan eşhâsın Zabtiye Nezâreti altında bırakılması veyâhûd def' ve teb'idleri dahî emr ü me'zûniyet dâhilinde bulunduğu cihetlerle mülkiye me'mûrlarının 'ale'l-ıtlâk *biz tutuyoruz 'adliye me'mûrları salıveriyor eşkiyâ bu sebeble çoğalıyor* yolundaki idd'îa ve şikâyetlerinin temâmıyla tasdik idilememesi tabî'îdir.

Eşkiyâ Ta'kib ve Derdestinde Mevcûd Olan Nevâkısı ve Taksîrât ile Eşkiyânın Ba'zı Ahvâlini Mübeyyindir

Evvelâ eşkiyâ ta'kibindeki yolsuz hareketlerden biri ve belki de birincisi eşkiyâ ta'kib ve derdestiyle muhâfaza-i âsâyîşe me'mûr olanların ekseriyâ ihtiyâta ri'âyet itmeyerek vukû'ât üzerine hareket eylemeleridir.

Meselâ eşkiyâ tarafından bir köyde mütemevvilândan birisinin hânesi basılarak katl ve cerh ile gasb ve gârât vukû' bulduğu veyâ kat'-ı tarîk yolunda ehem-

miyetlice bir cinâyet hudûs itdiği veyâhûd birisi tutulub dağa çıkarıldığı haberi alındıktan sonra merkezde mevcûd zabtiye var ise anlardan yoğise mülhakâtdan celb ve sevk olunması ve l-hâsıl vukû'âtdan lâ-ekall yigirmi otuz ve 'arz itdiğim vechle merkezde kuvve-i kâfiye mevcûd bulunmadığı hâlde celb ve tedârik olunmaya değin kırk elli sâ'at mürûrundan sonra ta'kîb kollarının çıkarılması ve ikincisi birinci vukû'ât üzerine Mülâzim Mehmed Ağa gönderilmiş ise ikincisinde bunun tahsilât işinde veyâ sâ'ir hıdmetde bulunması veyâhûd *bu def'a nöbet benim değildir* dimesi üzerine Yüzbaşı Sâlim Ağa'nın i'zâm idilmesi ya'nî ta'kîb ve tahkîk me'mûrlarının dâ'imî olmaması ve üçüncüsü ba'zen bi'l-farz Kütahya Sancâğında eşkiyâ zuhûri ve orada kuvve-i kâfiye olmadığı haberi merkez-i vilâyete vârid olmasıyla Karahisâr Sancâğından Mülâzim Hasan Ağa'nın sekiz on nefer süvâri ile hareketi emr olunduğu hâlde Hasan Ağa'nın üç dört günde hâzırlanması ve bunun Kütahya Sancâğında eşkiyâ ta'kîbine gideceğini oraca gereği gibi şâyî' olduktan başka belki me'mûr olduğu sancağa bile sirâyet itdikden sonra hareket itmesi ve bunun sık ve sa'b dağ ve ormanlarda martini tüfenkleriyle müsella olan eşkiyâyâ tesâdüf itse de mukâvemete muktedir olabilüb olamayacağını ve Hasan Ağa'nın hakîkaten eşkiyâ mı ta'kîb idüb yoksa köylerde mi vakit geçürdüğünün nazar-ı dikkatde tutulmasıdır.

Gerçi eşkiyânın sûret-i harekât-ı desâ'is-kârânesini temâmiyle ta'kîb ve tasvir itmek kâbil değil ise de ba'zı hâllerini ber-vech-i zîr mümkün mertebe 'arz ve tezbîr eylerim.

Şöyle ki bir takım ahvâl-i fevka'l-'âde müstesnâ olmak üzere eşkiyâ üç kısım olub birisi ekseriyâ dağlarda ormanlarda kırlarda gezüb tarîk-i 'âmmda icrâ-yı şekâvet eyleyen ve ba'zen köylerde ashâb-ı servetden olanların hânelerini basub katl-ı nüfûs ve gasb-ı emvâle cür'et iden veyâ alub dağa götüren ma'rûf ve mükemmel ya'nî fa'âlâne ve müdebbirâne hareket iden eşkiyâdır ki bunların ekseriyetle dağlarda kırlarda gezenleri üç beş kişiden 'ibâretdir içlerinde bir veyâ ikisi üçü söz sâhibi ve şekâvet-i müstemirre âshâbından ya'nî köylerine kasabalarına gidemez takımdandır ancak bunların cevelângâh-ı şekâvet ittihâz itdikleri mahallerde kurâ ve kasabâtda ahâliden ve mandıra ve ağıllarda çobanlardan ve orman ve mevrû'ât ve çiftlik koruyucusu ve kahyâlarından müte'addid yatakları şerikleri vardır.

'İnde'l-icâb bunlar cem'iyetlerini zikr olunan mu'âvin ve yataklarla yigirmi otuza kadar iblâğ idebilürler ise de bu 'ilâveler dâ'imâ dağlarda gezmeyüb cinayet ikâ'ından sonra yine köylerine kasabalarına gidüb işleriyle meşgûl olurlar.

Re'isleri bulunan bir kaç şahs-ı şerîr de mevsim-i sayfda dağlarda ve ormanlarda ve eyyâm-ı şitâda dahî yatakları nezdinde vakit geçürürler ve nâdiren kış mevsiminde de ba'zı vukû'ât ikâ' idebilürler.

İkinci ve mütâlâ'a-i kemterânemce en ziyâde güçlûkle elde idilebilecek olanlar *gündüz külâbi gice silâbli* mesel-i meşhûrunca gâyet müretteb olarak büyü-

cek kasabalarda gerek yerli ve gerek ecnebîden mürekkebe eşhâsdır ki bunlar kurâ ve kasabâtda mu'âvin ve yataklarını tedarik iderek gündüzleri işleriyle güçleriyle meşgûl olurlar ve hattâ zann olunan yerlerde gezerler ve sù'-i zann olunmayanlarla görüşürler ma'a-mâfih bir taraftan hafiyen buldukları kasabaya beş on sâ'at mesâfede bir köyle ashâb-ı servetden birisinin hânesini veyâ çiftliğini basmak veyâhûd yanında külliyyetlûce para olduğu hâlde bir tarafa gidecek olan bir veyâ bir kaç tüccârı soymak veyâ kezalik ashâb-ı servetden birini alub dağa aşırarak vesâ'ini istihzâr iderler ve bunlar da ikâ' idecekleri cinâyetin cesâmet ve ehemmiyetine göre kâh kısmen ve kâh müctemi'an ve birer sûretle leyleyen ve nehâren kasabadan çıkub esnâ-yı râhda yolcuları veyâhûd bir köyde mütemevvilândan birisinin hânesini veyâ çiftliğini basub keser biçer soyar çıkub gider mahall-i vukû'ât yakın olur ise o gice yine kasabaya sokulurlar ve hattâ sabâh namâzı geçmemiş ise İslâm'dan olanlardan câmi'e ve Hıristiyan olanlardan kiliseye gidenler bulunur.

Uzakça bir mahalde cinâyet ikâ' itmişler ise şurada burada bir gün gizlenüb ferdâsı gice veyâ gündüz tadrîcen kasabaya sokulub yine işleriyle meşgûl olurlar bunlar esnâ-yı gasb ve gârâtda envâ'-ı şekl ve hey'etde de görünebilirler.

Üçüncü çapulcu takımıdır ki bunlar bir kaç hazelenin birleşerek ve yekdiğerini teşvik iderek köy ve kasaba civârlarında ba'zı ufak tefek vukû'ât ikâ' idenlerdir. Bunların elde idilmesi diğerleri kadar hâ'iz-i ehemmiyet değildir. Ancak bunlar da bir kaç vukû'ât üzerine tutulub cezâlarını görmezler ise cesâretlerini arttırarak içlerinden büyük fenâlıklara cesâret idenler de peydâ olduğu ekseriyâ ehemmiyetlice eşkıyâ çetesi re'îslerinin pek 'âdî vekâyi'den ferceyâb-ı cür'et olmalarıyla müsbettir.

Eşkîyânın Sûret-i Hareket ve İhtifâları

Mütâla'a-i kemterânemce memalik-i ecnebiyyeden yigirmi otuz kişi toplanub müctemi'an sellemehû's-selâm diğer memâlike gelüb de serbestâne şekâvete cür'et idemez çünkü ikâ'-ı şekâvet idebilmek için elzemiyeti tabi'i bulunan bir takım vesâ'ite ihtiyâc şöyle dursun ibtidâ yigirmi otuz kişi için yiyüb içecek tedârikindeki müşkilât âzâde-i izâhdır.

Bâ-husûs söyleyecek veyâ dağa kaldırılıb da fidye-i necât alınacak âdem bulmak dağda gezen eşkıyânın işi değil belki bunu istihzâr itmek yatakların kârıdır. Binâ'en-'aleyh ber-vech-i ma'rûz eşhâs-ı şerîre içinde bulunan yerli ve ecnebî rü'esâ ekseriyetle dâ'ire-i şekâvet ittihâz idecekleri mahallere veyâ kasabalara birer sûretle hafiyen gelüb tadrîcen mükemmel yataklar ve tezkireler ve pasaportlar ve dürlü dürlü libâs ve silâhlar tedârik itdikden ve bir taraftan da o dâ'irenin dağlarına ormanlarına geçidlerine mağaralarına sevâhile ve'l-hâsıl 'inde'l-îcâb firâr ve ihtifâyâ müsâ'id yerlere temâmiyle kesb-i vukûf eyledikten ve belki zâbitanın mikdârıyla sûret-i hareketini ve cür'et idecekleri cinâyet mahalline kaç sâ'at sonra kuvve-i zâbitanın gelebileceğini ve ol vakte kadar kendüleri kangı mahalle kadar

gidebilecek veyâ ihtifâ eyleyebileceklerini lâyıkıyla hesâb ve tahmîn itdikden sonra ibkâ'-ı şekâvete cür'et itmeleri lâzım gelür burada bir suâl vârid olabilür ki o da haydi turalım ki 'arz itdiğim vechle birinci ve ikinci kısım erbâb-ı şekâvet müretteb sûretde ev basmak veyâ kat'-ı tarîk yolunda elde itdikleri mağsûbâtı kolaylıkla ihfâ' etmekle berâber cem'iyet-i kesîreleri de köylerine kasabalarına sokılabilsün üç beş kişiden 'ibâret olan serkerdeleri de dağlarda ormanlarda gizlenüb ya yigirmi otuz kişiden müteşekkil bulunan bu makûle eşkıyâ çeteleri veyâ bir kaç şahsı tutub dağa götürdükden sonra on on beş gün fidye-i necâtı almak için dağlarda tutsaklar nezdinde kalmaları ve binâ'en-'aleyh refikleri kasaba ve kurâ ahâlisinden olsa bunların tûl müddet gaybûbetleri üzerine işin anlaşılması lâzım gelüb gelmeyeceği mâddesidir.

Evet bu cihetler vâkı'â bir dereceye kadar şâyân-ı mülâhazadır.

Ancak evvelâ kasaba ve karyelerde olan erbâb-ı şekâvetin şerikleri esnâfdan olmayub köylerde zür râ'ın bağ ve bağçesi olanlardan ve çiftlik kahyâsi veyâhûd bağ ve bağçe ve orman bekçileri ve sâ'ir bu gibi ekseriyâ köylerde 'alâkaları bulunanlardan olur veyâ husûsî zâbıta me'mûrları dikkatsiz ve basiretsiz bulunur ise bunların çabuk keşf idilmesi mümkün olamaz ve sâniyen müte'addid ve nizâmiye ve zabtiye kullarının taht-ı takibinde bulunan otuz kadar eşkıyâ tutsaklarla berâber müctemi'an on on beş gün birlikte gezmek veyâ ihtifâ' etmek için envâ'-ı müşkilât ve muhâtara şöyle dursun ziyüb içecek tedârikinden 'âciz kalacakları derkârdır.

Mukaddemâ ba'zı eşkıyâ vukû'ât ve tahkikâtından anlaşıldığına göre bunların işin ehemmiyeti nisbetinde yigirmi otuz kişi birleşüb müştereken bir veyâ bir kaç şahsı elde itdikden sonra izlerini gâ'ib iderek tutsakları sekiz on ve daha ziyâde sâ'atlik mahaldeki orman civârında meskûn çiftçi veyâ çoban veyâ korıcı veyâhûd balıkçı veyâ ormanda hatab kat' idici ve ba'zen çerge-nişin Kıbtîlerden meselâ Deli Âhmed veyâ Çalık Ostoyan gibi pek de ümid-i mu'âvenet idilmeyen yataklarının nezdine kemâl-i sür'atle isâl itdikden ve münâsib bir yerde tutsakların gözlerini bağladıkdan sonra cem'iyet-i kesîre derhâl yerlü yerine dağılıb bunlardan iki üç beş kişi tutsaklarla berâber yataklar tarafından orman içine veyâ sâ'ir münâsib bir mahalle götürülüb ihfâ' ve öyle bir mahall intihâbına i'tinâ olunur ki yataklardan başka anları diğerlerinin bulması pek müşkil ve belki müstehîl olur.

Yataklar da yine çift sürmek koyun güdmek odun kesmek ve bağ ve bağçe beklemek balık tutmak gibi işleriyle veyâhûd çergede kendi san'atlarıyla meşgûl olurlar yalnız münâsib vakıtlarda bunlara me'külât ve meşrûbât taşırlar.

Eşkıyânın birisi çıkub beş on adım bir yerde me'külâtı alur hattâ tutsaklara bile yatakları göstermezler ta'kîb kolları ormanlarda eşkıyâ ve tutsakların pek yakînden geçmiş olsalar da göremezler ve öyle ta'kîb ve tahkik-i âhvâl-i eşkıyâ hakkında ma'lûmât ve mahâreti olmayan ve bâ-husûs vukû'ât üzerine hareket iden ta'kîb kolları ber-vech-i ma'rûz yataklardan bir şey anlayamaz nihâyet fidye-i

necât hâmilleri oralara çıktığından yatak olan şahıs şakîlere haber virir anlar da çıkub paraları alur tutsakları salıvirirler şâyed ta'kîbât şiddetli devâm ider ve tutsakların hayatından şübhelenürler ise ihtifâ itdikleri mahalli tebdîl iderek kemâfi's-sâbık diğer mahalde muhtefi kalurlar ta'kîb kolları çekilinceye kadar bu sûretle imrâr-ı evkât iderler veyâhüd bilinmeyecek şekl ve hey'ete girüb savuşub giderler.

İşte vukûât üzerine hareketin âhvâl-i fevka'l-'âdece ya'nî nâgeh-zuhûr olarak alenen icrâ-yı habâsete cür'et iden külliyyetlü çetelerin tenkîli işlerinde fâ'ide-si gayr-i münker ise de müdebbirâne ve fa'âlâne icrâ-yı şekâvet iden ber-vech-i ma'rûz eşkiyânın öyle vukûât üzerine hareket ile velev taburlar sevk olunsun derdestleri ekseriyetle mümkün olamayacağı gibi vukûâtın birine Mülâzim Hasan Ağa'nın gitmiş ve az çok işe kesb-i vukûf eylemişken diğerine Sâlim Ağa'nın gönderilmesi ve hele misâl olarak dermiyân kılındığı vechle Karahisâr'dan Mülâzim Hasan Ağa'nın emr-i vürûdundan dört gün sonra hareket itmesiyle ber-vech-i matlûb te'mîn-i muvaffakiyet mümkün olamayacağı derkârdır ma'a-hezâ vukûât üzerine beş on yigirmi ve daha ehemmiyetli işler olur ise kırk elli ve daha ziyâde eşhâsı ta'kîb me'mûrları tarafından tutulub bir takım delîl ve 'alîl ile kimi fâ'îl ve kimi yatakdır veyâ ashâb-ı ma'lûmât dandır deyu götürülür ve ekseriyâ vâlî ve mutasarrıflar da zâbîta ve polis idâreleri tarafından yapılan tahkîkât-ı ibtidâ'iyeye evrâkını bi't-tedkîk delâ'ilin hükm ü kuvvetini ya'nî getirilen eşhâsın hâkîkaten fâ'îl olub olmadıklarını lâyıkyıla anlamayarak zabtiye ve polis ümerâ ve zâbitânının ifâde-i şifâhiyyelerine kanâ'atle fâ'îllerin tutulduklarına zâhib olur.

Evrâk müdde'î-i u'mûmî mu'âvinine teslim olunur ba'zı vukûfi olmayan veyâhüd efkâr ve mekâsıda hıdmet iden müdde'î-i u'mûmî mu'âvinleri veyâ bu vazîfeyi ifâ idenler de delâ'ilin ma'lûliyyetine bakmayarak iki satır talebnâme ile işi istintâk dâ'iresine atar ve müstantıkların da ekserisi bi-hakkın müstantık olmasına ve ba'zısı işin alevli bulunması hasebiyle 'adem-i cesâretine ve kimisi de kezalik ba'zı mekâsıda mebnî maznûn dinilenleri tevkîfhâneye gönderir ve zâbîta me'mûrları da artık fâ'îlleri tutuldu diyerek işin arkasını bırakurlar müte'âkiben yine 'aynı cinâyetler ikâ' idilür.

Binâ'en-'aleyh sâbıkı gibi ta'kîbâta ibtidâr kılınur.

Birinci vukûât üzerine habs idilenler de âtiyen 'arz olunacak ahvâlden dolayı beş altı ay sekiz ay ve ba'zen bir sene daha ziyâde tevkîfhânelerde kalur ve haklarında tahkîkât yapılır ise de bir şey tebeyyün itdirilemeyerek salıvirilür ba'zıları da vefât ider.

Hâsılı ber-vech-i ma'rûz tedbirsizlikden dolayı asıl fâ'îller tutılmadıkdan mâ'adâ her vukûât üzerine götürülenlerin habshânelerde kaldıkça şîrâze-i idârelerine halel gelerek şiddet-i fakr u zarûrete giriftâr olurlar ve ba'zı genç takımı da habshâne bir takım eşhâs-ı habîse ile ihtilât-ı kesb-i mu'ârefe ile ahlâkını bozarak yolu şaşırır şekâvete sülûk ider.

Bu hâllerin ma'nen ve maddeten mazarratı muhtâc-ı îzâh değildir.

Pek çok def'alar meşhûd-ı çâkerânem olan bu hâlât doksan altı evâhirinden bed' ile doksan sekiz senesi nihâyetine kadar nefs-i Edirne merkezinde ser-müs-tantıklık vazîfesini îfâ ittiğim sırada dahî kesret üzere görülmüşdür.

Eşkiyâ veyâ yatak derdestinde muvaffakiyetsizliği îcâb itdiren ahvâlin biri de mevsim-i şitânın hulûli ve dağ ve ormanların âdem saklamak hâssiyetini zâyî' itmesiyle eşhâs-ı muzırranın birer tarafa çekilüb sokulmaları ve binâberîn şekâ-vet vukû'âtına sükûnet gelmesiyle âsâyiş ber-kemâldir diyerek ba'zı mahallerdeki mülkiye ve zâbıta me'mûrlarının iltizâm-ı istirahat eylemeleridir.

Hâlbûki mütâlâ'a-i âcizânemce mevsim-i sayfda ya'nî vukû'âtın kesretli zamânında ta'kîb-i eşkiyâ me'mûrları öteye berüye kaçırdırmağla meşgûl olduk-ları cihetle lüzûmî nisbetinde icrâ-yı tahkîkâta vakt bulamayacaklarından eşkiyâ-nın nereden gelüb nereye gitdiklerini ve yatakları kimler olduğunu ve ihtifâ veyâ ikâmet eyledikleri mahallerde derdest itmek elbet suhûletle mümkün olacağından öyle bir ser-rişte elde itmeğe çabalamak ve hiç olmaz ise bunların sûret-i hare-ketine kesb-i vukûf idildiği hâlde mevsim-i bahârda ona göre tedâbir-i lâzımevî ittihâz eylemek için âsâyiş ber-kemâldir diyerek tabî'î bir hâl üzerine iltizâm-ı istirahat ise asl bu mevsimde icrâ-yı tahkîkât ve ta'kîbât ile iştigâl itmek en ziyâde medâr-ı muvaffakiyet olur.

Eşkiyâ ta'kîbine ve muhâfaza-i âsâyişe me'mûr zabtiyelerin tahsîl-i emvâl ve sâ'ir bu gibi husûsâtta istihdâmları da inzibât husûsunda büyük büyük sekteleri yolsuzlukları intâc itmektedir.

Çünkü jandarma zâbitân ve neferâtı cidden eşkiyâ ta'kîbine giderek muhâta-raya girmekden ise tahsîl-i emvâl için köyleri dolaşub bu vesîle ile bâd-ı hevâ yiyüb içecek ve beş on guruş tedârikine münhemik olarak bu işleri ta'kîb-i eşkiyâ ve muhâfaza-i âsâyişe 'â'id vazîfelerine bi't-tercîh köylerde beş on gün ziyâde vakt geçürmek tarafını iltizâm itmektedirler.

İşte bu sebeplerden ve ba'zen hakîkaten tahsîlât ve sâ'ir husûsâtın ehemmi-yet ve müsta'celiyetinden nâşî meselâ yedi sekiz zabtiye bulunması lâzım gelen bir merkezde bir iki kişi bulunmaktadır.

Esnâ-yı teftîşât ve seyâhatde birçok merkezlerden bir zabtiye almakda müşkilât çekilmek ve ba'zen hiç de alınamamak ve ba'zen alınan zabtiyenin ce-behânesi bulunmamak veyâ tûfengi kırık olmak gibi intizâmsız âhvâle tesâdüf olunmuşdur.

Men'-i Şekâvet İçün İttihâzı Lâzım Gelan Tedâbir

Tafsîlât-ı ma'rûzadan anlaşılacağı vechle eşkiyânın mümkün mertebe 'arz olunan ve daha hâtıra gelmeyen veyâ kesb-i vukûf idilemeyen bir çok harekât ve

desâ'iskârânesine karşı ba'zı vilâyetlerdeki mülkiye ve zabtiye ve polis me'mûrlarının vukûfsuzluk ve sâ'ire ilcâsıyla ber-vech-i ma'rûz tedbîr ve hareketleri muntec-i muvaffakiyet olamayub bi'l-'aks envâ'-ı mazarrât tevlîd itdiğinden âtîde 'arz olunacak tedabirin ittihâzı mer-tebe-i vücûbdadır.

Evvelâ eşkiyâ yataklarını mütemâdiyen yaz ve kış taharrî ile eşkiyâ nasıl izini setre çalışur ise bunlar da ol vechle dekâyık-beyyine ve fa'âlâne hareket itmek üzere her sancağın cesâmet ve mevki'inde ihtiyâc ve ehemmiyetine ve arzının muktezâsına göre dâ'irelere taksîm olunarak her dâ'ireye erbâb-ı vukûfdan ve mutlakâ cesâretle ma'rûf ve mutasarrıf ehl-i 'ırz takımdan kır serdârı veyâ kır me'mûru veyâ ta'kîb me'mûrî nâmı virilerek birer zâtın kumandasıyla on on ikişer kişiden mürekkeb olmak ve Rumili cihetinde bulunacaklarını iki üç neferi Rum ve Bulgar ve Anadolu tarafında istihdâm idileceklerin dahî kezalik iki üç neferi Ermeni lisânlarına vâkıf bulunmak ve bunlar 'inde'l-icâb tebdil su'retinde gezdirilmek üzere lüzûmı kadar kollar ta'yîn ve istihdâmı ve piyâde serkerdelerine lâ-ekall altışar ve süvârilerine sekiz yüz guruş ve piyâde neferlerine ikişer yüz ellişer ve süvârilerine üçer yüz ellişer guruş kadar birer ma'âş tahsîsi ve her meslekte bir tarîk-i terakkînin vücûdı husûl-i hüsn-i muvaffakiyet için medâr-ı teşvîk olacağı bedihî bulunmasına nazaran içlerinde etvâr ve harekâtı sâ'irlerine fâ'ik olanlardan yigirmişer otuzar guruş fazla ma'âşla birinin çavuş ve birinin onbaşı intihâbı ve âhz ü girift olunacak eşhâsın tutuldukları mahalde sıcağı sıcağına isticvâblarında cürmün sübûtuna medâr olabilecek delâ'ilin husûli suhûletle mümkün olacağından muhtasaran olsun ifâde zabtına muktedirce birinin emsâlinden elli veyâ yüz guruş fazla ma'âş virilmek üzere okur yazar takımdan bulunması ve ma'âşlarının mâh-be-mâh itâ ve umûr-ı inzibâtiyeye hâlel viren esbâbın başlucularından biri de bir iki mahall müstesnâ olarak zabtiye piyâde ma'âşının ma'a-ta'yîn yüz nihâyet yüz yigirmi ve süvârilerinin yüz seksen iki yüz guruş râddesinde olmasıdır.

Hâlbuki bu mikdâr ma'âş pek 'afif ve kanâ'atkâr ve ancak mücerred bir piyâde neferini evde haylice müşkilâtle idâre idebilür ise de ekseriyâ jandarma efrâdı 'âile sâhibi olmaları ve bâ-husûs 'âilesiyle birlikde ta'âm itmeleri hafta on beş günde ve icâbında bir iki ayda bir kere müyesser olmayub kendüsi me'mûr olduğu mahalde ve 'âilesi halkı da hânesinde yiyüb içecekleri ve şu hâlde masrafın da bi't-tabi'î ziyâdece olması lâzım geleceği cihetle hattâ yüz elli ve iki yüz guruş bile idâreleri mümkün olamayacağı bedihî ve bu kadar ma'âşla silk-i mezkûre girenler işsiz ve fevka'l-'âde zarûretde kalanlar ve kısmen pek de işe yaramayanlar olacağı emr-i celidir.

Âhvâl-i mezkûreden nâşi jandarma efrâdı umûr-ı mevkûlelerini ifâdan evvel ma'îşetlerini tedârik mecbûriyetinde oldukları cihetle bu hâl ister eşkiyâ ta'kîbinde ve isterse husûsât-ı sâ'irede ve bi'l-hâssa buldukları noktayı cidden muhâfazada bi-hakkın ifâ-yı hüsn-i vazîfe idememelerini icâb itmektedir. Muhâ-

faza-i âsâyîşe me'mûr olanların istifâde-i gayr-i meşrû'a yolunda tedârik-i ma'îşet mecbûriyetinde bulunmamalarının ise ihlâl-ı inzibâta ne kadar te'sîri olabileceği âşikârdır.

Binâ'en-'aleyh 'ale'l-'umûm jandarma efrâd ve zâbitânı ma'âşının dahî mikdâr-ı kifâyeye iblâğıyla bu sırada polislerin dahî nazar-ı dikkate alınması ve andan sonra bunların gerek zâbitân ve gerek efrâdının işe yarar takımdan intihâbına i'tinâ olunması ve efrâd-ı dâ'ime-i ta'kibiyye silâhlarının ekseriyâ eşkiyâ elindeki silâhlara fâ'ik veyâhûd mu'âdil olması derece-i vücûbdadır.

Sâniyen ta'kîb müfrezelerinin vazîfeleri tahkîk ve tenkîl-i eşkiyâ ile muhâfaza-i âsâyîş husûsâtına münhasır bulunmasına nazaran meselâ asker firârî ve kur'a bakâyâsını ve mahkemelerden haklarında ahz ü girift emri sâdır olanları derdest itmek ve köylerde ve kırlarda kânûnen efâl-i memnû'adan olan âhvâli men' ile mütecâsirlerini kezalik tutmak ve esliha-i emîriyye ve memnû'ıyyeyi toplamak vazîfeleri cümlesinden olub ancak tahsîl-i emvâl işiyle bunların kat'iyen mükellef tutulmamaları ve ma'amâfih yukarıda 'arz olunduğu vechle esâsen jandarma vâsıtasıyla ve usûl-i hâzıra dâ'iresinde tahsîlât işinde rızâ-yı mekârim-irtifâ-yı cenâb-ı cihânbanîye muhâlif envâ'-ı sû'-i isti'mâlât ve yolsuzluk vukû' bulmakta ve bundan dolayı gerek ahâlî ve gerek Hazîne-i Celîle pek çok mutazarrır olmakta ve bir çok mevhûm bakâyâ görünmekte bulunmasına ve fazla olarak muhâfaza-i âsâyîşe müte'allık vazîfelerine dahî sekte götürmesine binâ'en bir vakt-i münâsibde Defter-i Hâkânî İdâresi ve tahrîr mu'âmelesi de bulunduğu iğtişâşdan kurtarılmak üzere iş bu tahsîlât işinin bir dâ'ire-i intizâma idhâli ehemmi-i umûrdandır.

Ma'a-mâfih sâbıkı gibi meselâ on on beş yigirmi tahsildârı bi-hakkın idâreye yetişecek ya'nî hüsn-i istihdâma kifâyet eyleyecek sûrette ömründe sekiz yüz ve bin guruşdan ziyâde ma'âş görmemiş ve bin beş yüz iki bin guruş ma'âş canına minnet bileceği şübhesiz bulunmuş olan bir takım me'mûrlara vilâyet ve livâ merkezlerinde defterdârlar muhâsebeciler durur iken ser-tahsildâr nâmını ve şehri on on beş ve ba'zı mahallerde yigirmi bin guruş kadar ücret-i tahsiliyye verilmek gibi ifrât ve tefritden berî olarak sâye-i muvaffakiyet-vâye-i hazret-i mülûkânede buna da bir çare-i sâlime bulmak mümkün olacağı emr-i gayr-i mühim olduğundan ilcâât-ı zarûriyye olmadıkça umûr-ı tahsiliyyede jandarma istihdâm olunmaması ve inde'l-icâb ba'zı yerlerde kuvve-i müsellaha sevk olunsa bile yine tahsîlâtın mutlakâ vaz' olunacak usûl dâ'iresinde ve me'mûr-ı mahsûsları ma'rifetiyle muntazaman icrâsı elzemdir.

Sâlisen ta'kîb me'mûrlarının te'mîn-i muvaffakiyet idebilmeleri me'mûr oldukları sancak ve kazâların her birinde bir kaç köy ahâlisinin eyüsünden kötüsünden üçer beşer şahsı tanınması ve ahâlîye ciddî bir me'mûr olduklarını tanıttırmaları bundan maksad ta'kîb me'mûrlarının bi-hakkın ta'kîb me'mûrî olduğuna ve tesâdüf iderse eşkiyâyı âhz ü girift veyâ telef ideceğine ahâlinin kanâ'at-ı kâmile

hâsıl itmesi elzemdir. Ahâlî bu sûretle mutma'in olmadıkça eşkıyâyı ve yataklarını haber virmekte ve anların 'aleyhine kıyâm itmekte ma'zûrdur çünkü bir fenâ âdemi köylü haber virir de zâbita tutmaz ve kendülerini muhâfaza itmez ise en evvel gürûh-ı eşkıyâ, köylünün samanlığını otlak hânesini ihrâk ider ki bu hâl âshâb-ı zirâ'atin canına kıymaktan daha mü'esserdir ve ol sancak ve kazâların dağ ve orman ve sahrâlarında ve sevâhilinde eşkıyânın gelüb barınabilecekleri ve irtikâb-ı cinâyette firâr ve ihtifâ idecekleri mahalleri lâyıkiyla bilmesi ve emniyetli muhbirler tedârik eylemesi ve meselâ sekiz on nefer ma'iyetiyle bir ormanda eşkıyâ abluka ider de eşkıyânın kesretinden veyâ mevki'in menâ'atından nâşi bunları derdest veyâ itlâfa muvaffak olamayacaklarını anladıkları hâlde civâr köylerden emniyet itdikleri zevât ma'iyetiyle derhâl lüzûmı kadar kuvve-i mu'âvine celbine veyâ birlikde alub götürmeğe muktedir olabilmesi gibi bir çok ves'âilin tedârik ve istihzârına vâbeste olub buna da ihrâz-ı muvaffakiyet ise haylice vakte muhtâc olması hasebiyle bunların ve bâ-husûs serkerdelerin buldukları dâ'irede ne kadar kadem peydâ iderler ise o nisbetde hıdmetlerinden istifâde idileceğinden binâ'en-'ala-hezâ bulunduğu dâ'irede hüsn-i hıdmet ve ibrâz-ı ehliyet ider serkerdelerin sık sık becâyış idilmemeleri ve fakat ba'demâ ta'kib me'mûrlarının hep bunlardan yetiştirilmesi mücib-i muhasenât olacağından mâ'a'l-istikâme hüsn-i hıdmet ve muvaffakiyetleri meşhûd olan piyâde serkerdesinin süvâriliğe ve çavuşun piyâde serkerdeliğine ve onbaşılardan çavuşluğa ve neferâtın onbaşılığa teselsülen ve serkerdelerden fevka'l-âde yararlıkları ve iktidârları görülenlerin belki tabur ağalığına ve alay begliğine kadar takdiren terfi'leri.

Râbi'an heyet-i ta'kibiyyenin muvaffakiyetlerine başluca medâr olacak esbâbdan biri ifâ-yı hüsn-i vazîfede betâ'et göstermemeleri ikincisi de köylerde bâd-ı hevâ yiyüb içmemeleri üçüncüsü irtikâb ve ahâlî hakkında sâ'ir bir güne zulm ve i'tisâf ikâ' itmemeleri dördüncüsü işrete beşincisi her ne sûretle olursa olsun mahall-i nâmûs-ı âhvâlê cür'et eylememeleri olub ahvâl-i mezkûreden birisini irtikâb idenin derhâl tard idilmesi ve bir de müstakîmâne hüsn-i ifâ-yı vazîfeye sâ'y olan bir serkerde me'mûr olduğu dâ'irede nihâyet bir buçuk sene vakt geçürür ise men'-i şekâvetle idâme-i âsâyîşe muvaffak olamaması ve nâdiren vukûât olduğunda dahî fâ'illerini bulamaması mümkün olamayacağından ve bu müddet zarfında ibrâz-ı muvaffakiyet idemeyen serkerdenin 'adem-i muvaffakiyeti elbette bir 'illete veyâ iktidârsızlığa mübtenî bulunacağından bu makûleler diğerk mahalle becâyış ile orası da telvîs idilmekten ise serkerdelikten bi'l-ihrac yerine evsâf-ı matlûbeyi hâ'iz diğerkinin intihâbı ve fakat çıkarılan me'mûr istikâmetinde şübhe olmayan takımdan ve ötedenberü müstahdeminden ise iktidârıyla mütenâsib bir işde istihdâm kılınması ve bunların harekât ve mu'amelâtından evvelâ alay begleriyle tabur ağalarının ve sâniyen vâli ve mutasarrıf ve kâ'im-i makâmın şiddetle mesûl tutulmaları.

İşbu hey'et-i ta'kibiyyenin teşkilinden en ziyâde intizâr idilecek muhas-

senât eşkiyâ ve mu'âvinlerinin dâhil-i dâ'ire-i vilâyetde barınamaması ve dal bu-
dak peydâ idememesi ve nâdiren cinâyet vukû'unda da mechûl üzerine hareketle
ikdâmâtın 'akîm kalmaması olub ancak ba'zı eşkiyânın dağlarda kırlarda kesre-
tinden veyâ mevkî'in menâ'atından dolayı ta'kîb me'mûrlarına mu'âvenete ihtiyâc
görüldüğü hâlde jandarmadan sevk olunacak kuvvetü'z-zahrın öyle Karahisâr'dan
hareket itdirilen Mülâzim Hasan Ağa gibi hareket itmeyüb be-gâyet iltizâm-ı
sür'at eylemesi lâzım geleceğinden merkezdeki alay begi ve tabur ağaların ve
vâlî ve mutasarrıf ve kâ'im-i makâmaların ona göre mutabâssırane davranmaları
ve îcâbı takdîrinde bi'z-zât dahi hareket eylemeleri ve mechûl üzerine 'asâkir-i
şâhânenin ta'kîb-i eşkiyâ için dağlarda ve kırlarda gezdirilmesi âhvâl-ı ma'rûzaya
nazaran ekseriyetle intâc-ı muvaffakiyet idemeyeceğinden 'asâkir-i şâhânenin hu-
dûdlar muhâfazasında hüsn-i istihdâmlarına cidden i'tinâ idilmesi ve şu kadar var
ki ma'âzâllah bir mahalde eşkiyânın kesret ve tahassungâhlarının menâ'atından
dolayı jandarma kuvveti tâb-âver-i mukâvemet olamayacağı anlaşılır ise ol vakt
kezalik kemâl-i sür'atle 'asâkir-i şâhânenin dahi i'zâmı lâzım geleceğinden mer-
kezlerce bu sûretle de ihtiyâta ri'âyet olunması ve eşkiyânın ahvâlîne dâ'ir bâlâda
'arz ve tafsîl olunan her dürlü ihtimâlât kasaba merkezlerince de mütemâdiyen
nazar-ı dikkatde tutularak ona göre hafî ve celî tahkîkât ve taharrîyâtdan gerü
durulmaması.

Hâmisen zâten zâbîta-i 'adliyeden ma'dûd bulunan köy ve orman korıcı-
larıyla mevrûât ve bağ ve bağçe ve çiftlik korıcıları ve chen-mine'l-vücûh şübheli
ve serseri makûlesinden olmayub âhvâl-i mâziyesi şâyân-ı emniyet bir hâlde ikâ-
metgâh sâhibi olmak üzere hükûmetin inzimâm-ı nezâretiyle intihâb olunmağ-
la berâber bunların harekâtı dâ'imen hükûmet ve ta'kîb me'mûrlarının kemâl-i
ehemmiyetle taht-ı nezâretinde bulunması ve kendülerine bi-hakkın zâbîta-i 'ad-
liye vezâ'ifi îfâ itdirilmesi ve kezalik çiftlik kahyâlarının ve çobanların dahi intihâb
ve istihdâmından hükûmet ve ta'kîb me'mûrlarının külliyyen bî-haber bulunma-
ması îcâb-ı maslahatdandır.

Kasaba ve köyler âhâlisinin kefâlet-i müteselsileye rabtı nizâmı iktizâ-
sından iken bu mu'âmele nice zamândan beridir tecdîd idilmediğine ve hâlbuki
mes'ele-i zâ'ile münâsebetiyle muhâcirinin şuraya buraya dağılmasından nâşi ka-
rışıklık zuhûrı ve mechûlü'l-âhvâl bir takım eşhâsın şurada burada barınmaları
tabî'î bulunmasına mebni şu sırada kefâlet-i müteselsilenin muntazam bir sûretde
tecdîdi vesâ'ilinin istikmâlî.

Ve bir karye hudûdunda bulunan maktûlün kâtîli mechûl olur ise ol karye
âhâlisinin diyet-i kassâme ile mahkûmiyeti ahkâm-ı şer'îyye îcâbâtından olmasına
nazaran bu gibi husûsâtdan vesâ'ir fenâlıklardan dolayı ol karye ahâlisinin nizâmen
dahî mes'ûliyetleri tabî'î bulunduğundan bunların mes'ûliyetleri ciddiyâta intikâl
itdirilmekle berâber hudûdları dâhilinde eşkiyâ ihtifâ idememesi ve ma'lûmâtları

olmaksızın vukû'ât zuhûrunda eşkıyâyı ta'kîb ve derdest ve itlâf mümkün olamadığı takdîrde hiç olmazsa bir taraftan ta'kîb me'mûrlarına ve hükûmete haber îsâl itmekle berâber eşkıyânın dahî izlerini gâ'ib itmemek vazîfeleriyle de ihtiyâr meclislerinin mükellef tutulmaları min-küllü'l-vücûh mücib-i muhassenât olur.

Sâdisen güyâ tütün kaçakçılarına mukâvemete muktedir olmak fikriyle kolcu ve kolcu başılarını reji idâreleri gürûh-ı eşirrâdan intihâb itmekde oldukları ve bunların giceli gündüzlü müsellağ gayr-i müsellağ gezdikleri cihetle bu gibilerin de istihdâmı muhâfaza-i asâyiş nokta-i nazarından pek muzır olduğundan hükûmet-i seniyye cânibinden bunların hüsn-i intihâbına cidden ihtiyâr meclisleri âher kazâlardan köylere gelen yolcuların tezkirelerini mu'âyene ve dâ'i-i şübhe olanlarını hükûmete ve ta'kîb me'mûrlarına teslîm itmeğe mecbûr tutulmaları ve inzibât bir derece daha mükemmel olmak üzere ilerüde hâsıl olacak tecrübeye göre mümkün olduğu hâlde belki dâhil-i kazâ için dahi dâhil-i kazâyâ mahsûs meccânen mürûr tezkiresi ihdâsı.

‘Âşiren¹³ Hıristiyân manâstır ve mütevvehleri ekseriyâ eşkıyânın seyr ü hareketlerine müsâ'id bulunan dağlarda ormanlarda sahrâlarda olması hasebiyle bu manastırlarda bunların koyun ve hayvânât ağıllarında eşkıyâ ve bi'l-hâssa eşkıyâ-ı ecnebiye ve Hıristiyaniyenin barınmaları suhûletle mümkün olacağından bu gibi manastırların ve bunların çoban ve korucularının dahi dikkatden uzak tutulmaması.

Hâdî ‘aşer eşkıyâ-ı ecnebiyeden dolayı sevâhilde ve köylerde ve adalarda ve sevâhil-i sâ'ire-i Yunaniyye ile Şire'ye ve sâir eşkıyâ-yı ecnebiyenin barınması melhûz olan adalara uğrayan merâkib-i bahriyede ba'zen lisân-ı Rûmiye âşinâ uyanıkça hafiyeler bulundurulması.

Ve şübheli sevâhilde vukû'âta intizâr idilmeyerek mevsimin hulûlüyle berâber karagollar sefineler bulundurulması.

İsna ‘aşer şu bir kaç sene zarfında eşhâs-ı muzırranın merkez-i şekâvet ittihaz itdikleri Edirne, Aydın, Selanik, Hüdâvendigâr, Manastır ve İzmir ve Çatalca vilâyet ve sancakları dâ'irelerinde sevâhil ve ormanlarla şimendüfer güzergâhının en mühim bir kaç noktalarında beklemeler inşâsı.

Selâse ‘aşer köylerde bir takım mahzûrlu yerlerde han ve bakkâl ve sâ'ire dükkânlarında ve kahvehânelerde kısmen olsun müskirât fûrûhtunun men' ve tahdîdiyle¹⁴ hâncılar ve bakkâllardan bir takımının eşkıyâyâ yataklık itmekde oldukları mesbûk bulunduğundan bunlarla bunların dükkân ve kahvehânelerine

¹³ Bir önceki sayfa sadisen [altıncı olarak] ile sona erdiği halde, yeni sayfa aşiren [onuncu olarak] ile devam etmektedir. Muhtemelen yazar sırayı karıştırdı ya da layihanın sûreti yazılırken kâtip hata yaptı.

¹⁴ Metinde tecdid şeklinde yazılmışsa da doğrusu yukarıdaki gibidir.

gelüb yatanların dahi âhvâl ve mişvârına dikkat idilmesi.

Râb'î 'aşer mühimce eşkiyâ vukû'âtı zamânlarında şekâvetlerin vukû' bulduğu devvâr kasabalarının etrafı giceli gündüzlü hafiyen taht-ı nezâretde bulundırırlarak vakıtlı vakıtsız ve bâ-husus giceleri çıkub girenlerin âhvâli teccessüs olunarak şimendüfer istasyonlarının da muktedir zabtiye ve polis me'mûrlarının taht-ı nezâretinde bulundurulması.

Hamse 'aşer eşkiyânın tedâbir-i ta'kibiye ve tenkiliyenin mükemmelen ve sûret-i şedidede icrâ olunduğunu görmedikçe ve yakayı ele vireceğini anlamadıkça dehâlet ve istimân arzusunda bulunmayacağı derkâr olub ma'a-mâfih o gibi tedâbir-i ciddiye üzerine bir takım eşkiyânın istimânlarına hükümetçe sûret-i kabûl gösterilmesi teşebbüsât-ı ta'kibiyyece vehn ve daha bir takım mehâziri mücib olmakla berâber hükûmetin şiddet-i vusûleti üzerine dehâlet iden bu gibi habîslerin bir aralık iş gevşeyince yine sâlik-i semt-i şekâvet oldukları emsâl-i 'adidesiyle müsbet bulunduğundan mülâhaza-i kemterânemce eşkiyânın dehâlet ve istimân arzularına cezâdan 'afv olunmak şartıyla hükûmetlerce aslâ muvâfakat gösterilmeyerek ve şu vesîle ile tedbîrde aslâ kusûr idilmeyerek ahz ü girift idilinceye veyâ geberdilinceye kadar ta'kib idilmesi.

Sâdis 'aşer şekâvet-i müstemirre ashâbından veyâ tab'an mazanne-i sû' takımından olub fakat 'inde't-tahkik ve'l-muhâkeme ağır cezâ ile mahkûm idilemeyenler veyâhüd yankesicilik ve sâ'ir bu gibi ufak tefek fenâlıkları i'tiyâd ile ma'îşetlerini bu yolda tedârikle alşan eşhâs-ı rezile ikmâl-müddet-i cezâ'iyye itdikden sonra yine o gibi fenâlıkları suhûletle ikâ' idebilecekleri mahallerde bıragılmayub ıslâh-ı nefis idinceye kadar Zabtiye Nezâreti altında bulunmak üzere münâsib mahallere teb'îdleri.

Vâlî ve Mutasarrıf ve Kâ'im-i Makâmlarla Alay Begi ve Tabur Ağalarının Sûret-i Devr ü Teftişleri.

Vülât-ı 'izâm hazerâtının mevsim-i bahârda tenezzüh kasdı veyâ fasl-ı şitâda merkezin şiddet-i bürûdetinden masûn kalmak fikriyle sevâhilde vâki' bir sancâğa gitmek veyâ vilâyetin meşhûrca olan bir kaç şehrinin görmek sûretiyle icrâ itmeyüb mülhakâtda eşkiyâ vukû'âtı ve ahâlinin istirahatini salb idecek sâir uygunsuzluk ve sù'-i istimâlâtın ve hazîne-i celîle için zararı mücib hâlâtın vukû'ını istihbâr itmeleri üzerine Dersâ'adet'e ihbâr-ı keyfiyetle berâber hareketle cidden ibrâz-ı muvaffakiyet iderek netice-i keyfiyeti ber-tafsîl bildirmeleri ve ma'a-mâfih vâlinin kangı sancak ve kazâyâ gideceği hareketinden on gün evvel i'lân olunmayub fenâlıklarını istihbâr veyâ hiss itdikleri mahallere habersizce gidüb bağıteten mutasarrıf ve kâ'im-i makâm ve müdür ve alay begi ve tabur ağalarının sûret-i iş-tigâllerini anlamaları ve belki ba'zı köylere bile uğrayarak ahâlinin ahvâline kesb-i vukûf ile istirahatleri vesâ'ilini istikmâl eylemeleri ve bi'l-hâssa zabtiyenin âhvâlini cidden tahkik ve her vâlî mutlakâ her sancak ve kazâ ve belki nâhiyelerde bile

ikişer üçer emniyetli zevât tedârikiyle anlar vâsıtasıyla da nîk ü bed ahvâle kesb-i vukûf eylemeğe sarf-ı iktidâr eylemeleri ve mutasarrıf ve kâ'im-i makâmlar dahî bu sûretle hareket idüb mutasarrıflar vâlîleri ve kâ'im-i makâmlar mutasarrıfları ve müdürler kâ'im-i makâmları her zamân işlerine nezâret ideyorlar gibi bir hâlde bilmeleri ve bâ-husûs bunların cümlesine umûr-ı 'adliyye nezâret için bâ-irâde-i mahsûsa tevdi' olunan vazîfe-i mühimmeyi bi-hakkın hüsn-i ifâ ile hem âsâyiş ve emniyet-i 'umûmiyyenin muhâfaza ve hem de âhkâm-ı kânûniyenin vikâyesine cidden çalışmaları ve kezalik alay beyleri ve tabur ağaları dahi merkezlerde ikâmeti ihtiyâr itmeyüb sıkça jandarma devâ'irini karagol mevki'lerini ve ta'kîb me'mûrlarının ahvâlini teftîş itmeleri ve'l-hâsıl bu me'mûrların her husûsdan ziyâde muhâfaza-i âsâyiş emr-i mühimmine i'tinâ eylemeleri ve belki mükâfât ve mücâzât ta'yîni husûsunda bile tercihen emr-i âsâyiş mes'elesinin devletçe nazar-ı dikkatde tutulması mertbe-i vücûbdadır.

Men'-i şekâvet için me'mûrîn-i mülkiye ve zabtiye ve sâ'ire taraflarından ittihâzı münâsib 'add idilen harekât ve icrâ'ât ile münhasıran âsâyişe müte'allik işlerde istihdâm olunmak üzere lâzım gelen hey'et-i ta'kîbiyye hakkındaki mütâla'ât-ı kemterânem şimdilik bundan 'ibâret olub ancak Kürdistân'ın ba'zı mahalleriyle Dersim'de muhâfaza-i âsâyiş için tedâbir-i ma'rûza kifâyet idemeyüb buraları için ba'zı tedâbir-i fevka'l-'âde ittihâzına lüzûm vardır.

Çünkü oraların ve be-tahsîs Dersim kıt'asının şu hâlde kalması evvelâ üç vilâyetin ya'nî Erzurum, Sivas, Ma'mûretü'l-'azîz vilâyetlerinin bu kıt'aya civâr olan cihetlerinde âsâyişin takrîrine mâni' olduktan başka mâddî ve ma'nevî bir çok mehâziri dahî müstelzim bulunduğî cihetle burası esâslı islâhâta muhtâc olub bunun husûlî ise me'mûren Dersim'de bulunduğım zamân min-gayr-i haddin vâkıf olabildiğim ehemmiyet ve elzemiyet nisbetinde bir müddet-i mahdûde için tedâbir-i ciddiye ittihâzına menûtdur.

Şekâvet ve Sâ'ir Cürm ü Cinâyetin Kesret-i Vukû'ına Sebeb Olan Ahvâlden Adliyye Ta'alluk İden Cihetler

Âsâyiş-i 'umûmiyi ihlâl iden fenâlıkların men'î yâlnız erbâb-ı şekâvet ve cürm ü cinâyetin ahz ü giriftiyle mümkün olamayub bunların derdestleriyle berâber pençe-i kânûna virilerek kendülerinin te'dîb ve sù'-i harekâta mütemâyil bulunanların dahî terhîb idilmesi ve'l-hâsıl maksad-ı kânûnun bi-hakkın yerine getirülmesi ile hâsıl olabileceğine ve bir mücrimin pençe-i kânûna çapdırılması ise evvelâ mükemmelen tahkîkât icrâsıyla cürmünün sübûtuna vâbeste olub hey'et-i ittihame ve derecât-ı mehâkim hükm ü karârlarını iş bu tahkîkât esâs üzerine i'tâ ideceklerine nazaran umûr-ı cezâ'îye bir yana farz olursa istintâk işi bunun esâsı ve esâsı metîn olmayan bir binânın 'ârızadan masûniyeti kâbil olamayacağı dahî her kâ'idenin muktezâsı bulunmasına nazaran cânîlerin ef'âl ve harekâtını meydâna çıkarub haklarında terettüb iden cezâ'yî hükm için vesâ'il-i mü-

kemmele hâzırlayacak ve mücrimlerin esnâ-yı istintâkında serd idecekleri mu'allel bir takım ifâdelerinin masûniyetini isbât ile muhakeme hengâmında müdâfa'ât serdine ve ba'zı avukatların ve 'ale'l-husus sù'-i efkâra mâlik bulunan ba'zı hey'et-i ittihâmiyye ve hâkimenin müsâmahalarına fırsat bırakılacak ve'l-hâsıl bir takım 'avârız ve mevânî'in îrâs ideceği vehn ve halele sedd-i âhenin olacak sûretde esâsı tahkîm eyleyecek müstantıklar ya'nî bidâyet mahkemeleri istintâk dâ'ireleri olub bu da müstantıkların hâ'iz-i iktidâr olarak cereyân-ı âhvâl ve vukû'âtı muvâzene ile yaptığı tahkîkâtın gâyetle mükemmel ve her dürlü noksândan âzâde olmasıyla müyesser olacağı emr-i gayr-i mübhemdir.

Ma'a-hezâ her okuyub yazmak bilen müstantıklık vazîfesini hakkıyla ifâ idemeyüb en müsta'id ve okur yazar bir me'mûrun bayağı bir hâlde müstantıklık iktidârını iktisâb edebilmesi lâ-ekall beş sene kadar umûr-ı istintâkiyede bulunub erbâb-ı cerâyimin desâyis ve mefsedetine vukûf ve tecrübe hâsıl itmiş olmasına ve daha doğrusu bu usûli ta'lîm ve tadrîs için henûz meydânda bir eser olmadığı ci-hetle bu sûretle müstantık yetiştirmek mümkün olamayacağından şimdiki hâlde bi-hakkın müstantık olabilmek küçük yaşdan bed' ile de'âvî-i cezâ'îye tahkîkâtında büyüyerek kâffe-i usûle ve mücrimlerin hâl ve tavrı ekseriyâ bir çok hakâyık ve hafâyâ ihsâs itdireceği cihetle tutulub berâ-yı istintâk götürülecek eşhâsın nâsiye-i hâliyle vaz' ve tavrından istihrâc-ı hakâyık idecek ve bayağı hafâyâ-yı kalbiyeye varıncaya kadar intikâl eyleyecek mertebelerde iktisâb-ı meleke itmeğe mütevak-kıfıdır.

Bir de bir cürmün 'akîb-i vukû'ında fâ'illerin ahz ü girifti ne kadar sür'atle elzem ise tahkîkât-ı ibtidâ'îyesine dahî o nisbetde sür'atle başlanarak delâ'il ve emârâtının cem' ve zabtıyla evrâkının bilâ-izâ'a-i vakt müdde'î-i 'umûmî mu'âvinlerinin mütâlâ'ât ve tedkîkâtına tevdi'i ve esbâb-ı subûteye çevirmemek ve bu vesile ile mücrimler kortulub bî-günâh bulunanlar mugâyır-ı ma'delet-i seniyye tûl müddet habshânelerde kalub mahv ü perîşân olmamak ve binâ'en-'aleyh bir çok mehâzîre de sebep virilmemek üzere az bir müddet zarfında ittiham ve muhâkeme işlerinin ikmâli dahî şart-ı â'zamdır.

Çünkü tahkîkâtın tesrî'i min-küllü'l-vücûh mûcib-i muhasenât ve te'hîri müntec-i envâ'-ı mazarrât ve sù'-i isti'mâlâtdır.

Meselâ bir cürmün zamân-ı vukû'ında tahkîkâtının icrâsıyla delâ'ilini toplamak suhûletle mümkün olur ise vak'anın üzerinden zamân mürûr itdikçe 'akîb-i vak'ada sür'at ve suhûletle toplanması kâbil olan delâ'il mürûr-i zamân ile envâ'-ı mevânî ve 'avârıza tesâdüfle mahv ü zâ'il olacağından esbâb-ı subûtiyenin cem' ve zabtı da dūçâr-ı müşkilât olarak iş senelerle sürinüb kalacağı ve hâlbuki tahkîkât uzadıkça cânîlerin tahlîsi için çevrilmesi melhûz olan entrikalar şöyle dursun bir şekâvet ve sâ'ir cürmün te'sîrâtı efkâr ve mesâmi'-i 'umûmiyede bâkî iken fâ'ilinin göreceği cezâdan tahassul idecek 'ibret ve intibâh ile aradan senelerle vakıt geç-

dikden sonra anları cezâlandırub emsâlini terhîb itmek arasında ne mertebe fark olacağı âzâde-i zıkr ü beyândır.

Hâl böyle iken ibtidâ-yı teşkilât-ı 'adliyede istintâk dâ'ireleri lüzûm ve ehemmiyeti nisbetinde nazar-ı dikkate alınamayarak istintâk işleri her sınıf ahâliden müntehib ve hattâ içlerinde okuyub yazması olmamakla berâber ba'zen ahvâli dahî gayr-i mücerreb bulunan â'zâya tevdi' idilmiş ve kazâlarda müstantiklik iden â'zâların refâkatine de mu'âvenet için pek cüz'î ma'âşlı birer kâtib virilüb müstantik dinilen me'mûrun âhkâm-ı cezâ'iyeye esâs kuracak bir vâsita-i mühimme olduğu hakıyla düşünilememiştir eğerçi bu hakikat bir dereceye kadar ahîren tezâhür iderek vilâyet ve livâ mahkemelerinin ba'zılarına mahsûsan müstantiklar ta'yîn olundysa da ekserisinin ma'âşları cüz'î ve ba'zı kazâlar müstantiklarının da hâsılâtdan ma'âş almaları meşrût olması ve hâsılât vukû' bulmayan ilerüde ma'âş alamayub istihkâkları tedâhül iderek ve bu yüzden emr ü idâre ve ma'îşetleri muhtell olarak bi't-tabî'î kendülerine fütûr-ı hükmesi câlib-i nazar-ı dikkat ve daha bir takım vilâyet ve livâ merkezleriyle bir iki vilâyet müstesnâ olarak ekser kazâlarda vazife-i mezkûrenin elân eski hâlde kalması da ne derecelerde dâ'î-i mehâzîr olacağı pek vâzih bir hâkikatdır.

El-yevm eski hâlde bulunan mahallerde müstantiklık ve istintâk dâ'iresi vardır denilemeyeceği cihetle buraların emr-i cezâ'iyesinin sûret-i cereyânından bahse bile hâcet olmadığı misillü istintâk dâ'ireleri mevcûd olan mahallerin müstantıkları dahî işin ehemmiyetiyle mütensâib olmadığını ma'rûzât-ı âtiyye ta'yîn ve irâ'e ider.

Şöyle ki vekâyî'in ihtilâfiyla berâber şekl-i istintâk ve tahkîkât dahî tebedül ideceği cihetle ikmâli yigirmi dört sâ'at bir müddete mütevakkıf zann idilen bir cürmün ba'zen tahkîkâtı ta'mîk oluna oluna aylarla devâm itdiği emsâl-i kesiresine tesâdüf olunmuş hâlâtdandır.

Bu hâlde kendüsine senevî iki üç yüz ve ba'zı mahallerde dört beş yüz ve daha ziyâde iş havâle olunan müstantikda iktizâ iden iktidâr ve ehliyet mevcûd olsa bile tek başına bunların tahkîkâtını ta'mîk ve ikmâle yetişemeyeceği cihetle erbâb-ı cerâyim tahkîkât ve muhâkemâtının senelerle süründüğü müsellematdandır.

Mehâkim-i 'adliye istatistiklerinin tetkikiyle de münfahim olacağı vehle 'umûm devâ'ir-i istintâkiyede seneden seneye külliyyetlü evrâk-ı cerâyim devr edilmesi işlerin kesretine göre müstantik olan mahallerde dahî müstantıkların derece-i kifâyede olmadığına delîl ve tek başına birkaç yüz tahkîkâtı senesi zarfında noksânsız ikmâl ile karârname yazmak ve sâ'ir teferru'âtını ikmâl itmek gibi fevka'l-âde ciddiyet ve gayret her me'mûrdan beklenilemeyeceği ve daha doğrusu bu kadar iştigâlât kudret-i beşeriyye ile nisbet kabûl itmeyeceği âzâde-i 'arz ve beyândır.

Hattâ Edirne vilâyet-i celilesinde te'sîs buyurulmuş olan mehâkim-i nizâmiye emsâline nisbetle pek mükemmel ve istintâk dâ'iresinde ser-müstantıktan mâ'adâ dört de mu'avin mevcûd iken işlerin kesretinden dolayı orada bile külli-yetlü evrâk tedâhülde kalmış ve 'âcizleri de mezkûr müstantıklıkda bulunduğım sırada ba'zı yerlerde görüldüğü gibi sâ'at beşde altıda gelüb dokuzda onda çıkmak ve pazar günleri istintâk dâ'iresine hiç de uğramamak suretiyle değil giceli gündüzlü ve ekseriyâ cum'a günleri dahî çalıştığım hâlde işler tedâhülden kurtulamamış olduğunu ma'rûzâtımın delili olmak üzere ikrâr ve Dersa'âdet istintâk dâ'iresinde dahî külli-yetlü denilecek bir derecede evrâk-ı tahkikiyenin tedâhülünde bulunması taş-ralardaki istintâk dâ'irelerinin ahvâle bir 'âlem-i icmâli hâsil ideceğini ve bu hâle nisbetle henüz mahsûsen müstantık ta'yîn olunmayan mahallerin umûr-ı cezâ'iyesi muhtâc-ı te'emmül bulunduğunu dahî 'ilâveten 'arz ve tezkâr eylerim.

Vâreste-i 'arz ve teşrîh olduğu üzere sû'-i niyet erbâbı her hâlde mümkün olduğu kadar tasavvurât ve harekât-ı isâ'et-kârânelerini mestûr ve muhtefî sûrette icrâ gayretinde bulunacakları ecilden istintâk usûli âherin 'ilm ü vukûfi olmaksızın ikâ' idilmiş cürm ve fesâdın inde'l-istintâk emârât ve kırâ'at-i kaviyye ile meydâna çıkarılması maksadıyla te'sîs idilmiş olup yoksa isbâtlı delilli vukû' bulan seyyi'âtın delâ'ilini toplayub kâğıd üzerine nakl idivirmek istintâk değil belki da'vâya zabt varakası tutmak kabîlindedir.

Nitekim mes'ele-i zâ'ileden mukaddem tezkiresiz tutılan bir şahsın netice-i istintâkında Zağra-i 'Atık ve yine 'âdi bir şübhe üzerine isticvâb olunan bir şahsın istintâkında Rumili ihtilâlleri gibi müselleme mes'eleler keşf olunmuştur.

Şu hâlde dağ başında veyâ gicenin bir vaktında hânesinde soyulub istintâk dâ'irelerine mürâca'at iden şahs-ı ma'zûrdan da'vâsına delil ve şahid istenilerek ve maznûn-ı 'ileyh dahî celb ile kendüsüne isnâd idilen ef'âlden dolayı şöylece muhtasaran isticvâb münhasıran inkâr olması tabi'î bulunan cevâbları terkîm idilerek müşâhid ve delil-i 'alenî varsa cürmi müsbet 'add itmekle ve olmadığı takdirde men'-i muhâkeme cihetine gitmekle istintâk dinilmek bu lafzın ma'nâ-yı mevzû'ı i'tibâriyle de doğru olamaz.

Hâl böyle iken ekser mahallerde defa'âtle müsâdif-i nazar olmuştur ki istintâk dâ'irelerinin ba'zılarında müstantıkların kesret-i iştigâlâtı mümâna'ati ve ekserisinde dahî me'mûrîn-i 'âidesinin 'adem-i iktidârı ve kifâyeti hasebiyle şikk-ı âhîr dâ'iresinde tahkikât icrâ olunmakta ve binâ'en-'aleyh isbât-ı cürm bu sûretle hâl-i istihâle varmakta ve bî-günâh olanlar da tûl müddet habshânelerde kalmaktadır ma'a-mâfih cünha fi'iliyle maznûn olarak muvakkaten tahliye kılınan ve esâsen mevkûf olmaksızın istintâkı icrâ idilen eşhâsdan bir kısmının evrâkı istintâk dâ'irelerinde ve ba'zı mehâkimde bile bir tarafa atılarak ve üzerinden seneler geçerek mürûr-ı zamâna tâbi' olmasıyla ibtâl idilmektedir.

Nevâkis ile mâla olan istintâknâmelere gelince bu misillü evrâk üzerine

devâ'ir-i istintâkıyeden lüzûm-ı muhâkeme gösterilenlerin avukatların ve gerek sû'-i fikre mâlik bulunan ba'zı hey'et-i ittihamiyye ve hâkimenin bi's-suhûle kânûn-şikestâne mu'amelelerine medâr olarak hukûk-ı 'umûmiye ve şahsiye pây-mâl olacağı gibi evsâf-ı matlûbeyi hâ'iz olub hâkikaten iş görmek gayretinde bulunan hey'et-i ittihamiye ve hâkimede öyle karışık tahkîkât ile i'tâ-yı hükm ve karârdan 'âciz kalub bu hâl mehâkimin beyhûde iştigâlini dahî intâc itmekdedir.

Hâsıl-ı kelâm müstantıklık pek mühim bir vazîfe olduğu istintâk dahî mu'âmelât-ı cezâ'iyenin rûhı mesabesinde bulunmasına ve devâ'ir-i istintâkiye mükemmel ve muntazam olmadıkça umûr-ı cezâ'iyenin mecrâ-yı matlûbda cereyânı aslâ kâbil ve bu cihetle men'-i şekâvete ta'alluk iden maksad ve matlûb-ı 'âlîde temâmiyle hâsıl olamayacağına binâ'en evvelâ istintâk dâ'irelerinin muhtâc olduğu ehemmiyet ve elzemiyet nisbetinde ve teşkil ve ıslâhı vecâ'ib-i umûrdandır.

Sâniyen müdde'î-i 'umûmî mu'âvinliği vazîfesi müstantıklık kadar mühim ve mu'tenâ olub tutulub getirilen eşhâsın mâhiyet-i cürmünü ta'yîn ile talebnâme yazmak ve müstantık tarafından icrâ idilen tahkîkâtın mükemmel ve yapılan karârnamenin muvâfık-ı kânûn olub olmadığını fark ve temyîze muktedir olmak ya'nî tahkîkât-ı evveliyenin her hâlinde hukûk-ı 'umûmiyeyi muhâfaza etmek gibi mühim ve müte'addid bir çok iktidâr ve vezâ'if-i müstakilleyi hâ'iz bulunmaları lâzım geleceğine nazaran bunların da müstantıklar kadar muktedir ve tecrübekâr ve belki daha ziyâde sâhib-i iktidâr olmaları iktizâ ider iken ekseriyâ vilâyâtda kazâlar mehâkimine müdde'î-i 'umûmî mu'âvinleri ta'yîn olunmayarak bu kadar ehemm salâhiyet zabtiye zâbıtânından çavuş ve mülâzim ve yüzbaşı rütbesinde bulunanlara veyâhûd polis efrâdına tevdi' idilmiştir ki senelerle usûl-i istintâk ve muhâkemâtın tatbîkâtıyla uğraşdıkları hâlde yine mu'amelelerini hatâdan kurta-ramayub müntesibin 'ilm-i hukûkun hüsn-i isti'mâlden izhâr-ı 'aciz itdikleri öyle bir vazîfe ve salâhiyetin 'ömründe usûl-i muhâkemât ve istintâk görmemiş olan zâbıtân ve efrâdlara 'uhde-i idârelerinde kalması intizâm ve mu'âmelâtı külliyyen muhill idüğinden ve vâkı'â mühim olan cerâ'imın istintâknâmeleri kazâ müstantıkları taraflarından livâ müdde'î-i 'umûmî mu'âvinlerinin mütâla'alarına tevdi' idilmekte ise de esâsen kendüleri müstağrak-ı meşgûliyet ve muhtâc-ı mu'âvenet olduklarından kazâlardan gelen ve merkez-i livâ istintâk dâ'iresinden virilen evrâkı bir dikkat-i mahsusa ile bi't-tedkîk nevâkısını meydâna çıkarmağa iktidârsızlar müstesnâ olduğu hâlde ekserisi ihtilâs-ı vakt ve fırsat idememekde ve itmiş olanlar bulunsa da bir cürmün 'akîb-i vukû'ında tahkîkâtının mükemmelen icrâsındaki muhassenât ile 'aks-i hâlindeki mazarrat zâten yukarıda mümkün mertebe îzâh idilmiş idüğinden mârû'z-zikr kazâlardaki müdde'î-i 'umûmî mu'âvinliği vezâ'ifinin dahî eyâdî-i iktidâra tevdi' elzemiyeti meydândadır.

Sâlisen hakîkaten muktedir olan müstantıkların umûr-ı cezâ'iyeye ya'nî muhâfâza-i âsâyîşe müte'allık husûsâta sūr'at ve suhûletle intikâlleri tabî' ol-

masına binâ'en umûr-ı cezâ'îye müstahdemîninin ve be-tahassüs vazîfelerinin en mühimmi muhâfaza-i âsâyışden 'ibâret bulunan jandarma ve polis ümerâ ve zâbitânından bir kısmının olsun mümkün olduğu kadar müstantıktan yetişmiş ve polis dâ'ireleri tahkîkât-ı ibtidâ'îyye icrâsına salâhiyetdâr bulunduğu hasebiyle bi'l-hâssa polis komiserlerinin müstantık iktidârını hâ'iz bulunanlardan tefrîk ve ta'yîn olunması ve ba'zen mülkiye me'mûrlarının dahî bunlardan intihâb olunması fikr-i 'âcizânemce min-küllü'l-vücûh mûcib-i muhassenât olacağından ve ânifen 'arz olunduğu vechle müstantık yetiştirmek mekteplerde tedris ile mümkün olamayub şimdilik bunun için çâre istintâk dâ'irelerine mülâzimîn devâm itdirilmesinden 'ibâret idüğünden ziyâdece müstantık yetişebilmek için istintâk dâ'irelerine münâsibi kadar mülâzim kabûli ile berâber beher sene mekteb-i hukûk ve mülkiyeden muhreç efendilerin en zekîlerinden on on beş kadarının Dersa'âdet ve vilâyât devâir-i istintâkiyelerine kabûlüyle bir müddet mülâzemeten ve bir zamân da muvazzafan istihdâm olunduktan sonra taşra mülkiye ve 'adliye me'mûriyetlerine gönderilmeleri fevâ'id-i külliyyeyi intâc ider.

Muhâkemât işlerine gelince balâda dahî bi'l-münâsebe 'arz olunduğu vechle hey'et-i ittihâmiye ve hâkime meyânında gerek istikâmet ve 'iffet ve gerek iktidâr ve ehliyet cihetiyle şâyân-ı takdîr me'mûrlar bulunduğuna da şekk yoğise de sîfât-ı matlûbeyi hâ'iz olmayanlar da eksik değildir.

Bunlardan sû'-i âhlâk ile muttasîf olanlar cinâyet nev'inden bulunan cerâ'ime cünha demek veyâ mûcib-i ittihâm esbâb-ı mevcûd iken ithâm tarafına gitmemek veyâhûd hükm için delâ'il-i kâfiye mevcûd olduğu hâlde te'mîn-i vicdân idemiyor sözüyle berâete yürümek ve sâ'ir dürlü bedâhete karşı hükm ü karar virmek gibi hâlât ve hele içerülere doğru ba'zı mehâkimde hakîkaten insâna hayret virecek sûretde îtâ olunan hükm ve mukarrerât umûr-ı 'adliyyeyi ihlâl itmekdedir.

Ber-vech-i ma'rûz sû'-i fikre mâlik bulunan hey'et-i ittihâmiye ve hâkime-nin bu derece mütecâsirâne hareketlerine ancak virdikleri hükm ve karârlardan dolayı mu'ahezât ve mes'ûliyet-i kânûniyeden âzâde olmak gibi esâsen kendülerini mutlakü'l-'inân bir hâlde bulandıran fikdân-ı cezâ sebep olmakda olub rüe'sânın bir takımı da bu müsâ'ade-i kânûniyyeyi sû'-i tefsîr ve refâkatlerinde bulunan â'zâyı iknâ' ve takrîr iderek cürmü sâbit bir cânînin berâeti için elde itdikleri â'zâlara berâet re'yi virdirüb kendüleri muhâlif kalmakda ve bu sûretle de kendülerini mes'ûliyetden tahlise yol bulmaktadırlar.

Usûl-i muhâkeme-i hukûkiyede şahs-ı ma'zûre bir iştikâ-'anü'l-hükkâm salâhiyeti virilmiş olub ancak bu tarîk ile hey'et-i ittihâmiye ve hâkimeyi ittihâm ve mahkûm kılmak müşkil ve belki müstehîldir.

Hükkâmın re'y ve fikrinde hür ve serbest olması lüzûmu derkâr ise de hüsn-i cereyân-ı mesâlih-i 'ibâd niyet-i 'âdilânesiyle kânunun bahş itdiği bir müsâ'ade ve salâhiyetin sû'-i isti'mâle uğramaması için çâre ve mü'essir bir esbâb-ı

mân'ia taharrî ve ittihâz idilmesi de vâcib olarak eğerçi bu hakikat âhîren takdîr idilerek bir mahkemenin i'tâ itdîği hükümlerden sülûsânı mahkeme-i temyîzce nakz idilür ise o hey'etin taht-ı muhâkemeye alınması kararı virilüb ta'mim dahî idilmiş ise de bu sûretle de hey'et-i hâkimeyi ittihâm ve mahkûm itmek hemân rütbe-i istihâlededir.

Çünkü mehâkim-i ibtidâ'îye ve istinâfiyeden virilen hükümlerin kâffe-si mahkeme-i temyîzden geçmeyeceği gibi tedkik idilecek evrâk-ı hükmiye de i'tâ-yı hükümden aylar ve belki seneler mürûrundan sonra mahkeme-i temyîze geleceği ve gelen evrâk da hemân bi't-tedkik elden çıkarılmayub aylarla senelerle süründüğü cihetle bir mahkemedden bir sene içinde virilen hükümlerin o sene zarfında mahkeme-i temyîze vürûduyla berâber tedkikâtının ikmâl idilmesi tesâdüf ider ise ender 'add idilmesi tabî'î ve nâdiri ma'dûm hükmünde tutmak lüzûmı dahî bedihî olarak bâ-husûs ba'zı mahallerde görüldüğü gibi müdde'î-i 'umûmîlerde hey'et-i hâkime ile müttetik olurlar ise iş bir kat daha kesb-i müşkilât ideceği emr-i gayr-i hafidir.

Mâ hasal balâda beyân olunan esbâb ve sâ'ire ile bir çok mevânî' ve 'ilelden nâşi bu tarik ile hey'et-i hâkimenin cezâ-dide idilerek emsâline 'ibret irâesi ve sû'-i ef'âl ashâbının dahî hissedâr intibâh idilmesi hemân muhâl gibidir.

Hey'et-i ittihâmiyyeye nakl-i makâl olununca bunlar gerek iştika'-i 'anû'l-hükkâm tarikiyle 'aleyhlerinde ikâme-i da'vâdan ve gerek emr-i ahîrden de bi'l-külliyeye masûn olduklarından ma'adâ hey'et-i ittihâmiye kararları i'tirâzda kabûl itmeyeceği usûl-i muhâkemât-ı cezâ'iyede münderic bulunmasına ve hukûk-ı şahsiye mutazzarlıları iş bu mukarrerât 'aleyhinde i'tirâz idebilür ise mehâkim-i istinâfiyeden sūdûr iden hükümler kabîlinden olarak mahkeme-i temyîzce tedkik idilmekte olub bu salâhiyet-i kanûniyyeyi ise her hukûk-ı şahsiye müdde'isi bilemeyerek sarâhat-ı kânûniyyeyi müşâhede ile sükût mecbûriyetinde kaldıklarına binâ'en hey'et-i ittihâmiyye bu karışılıktan dahî müstefid olmaktadır.

Binâ'en-'aleyh mugâyır-i marzî-i 'âlî hâlâta fırsat ve meydân kalmamak ve umûr-ı 'adliye sâye-i tevfiât-sermâye-i hazret-i mülûkânede sûret-i sâlîme ve emniyede câri olmak üzere hilâf-ı kânûn ve 'adâlet hükm ve karar virmek hey'et-i hâkime ve ittihâmiyye ile müstantik müdde'î-i 'umûmî ve mu'avinleri haklarında velev ki bir müddet-i muvakkate için olsun 'âlêd-derecât idâreten bir cezâ tertîb ve ta'yîn buyurulması ve hükümlerin sūdûruyla berâber sūr'at-i mümkünê ile i'lâmât çıkarılmak ve müdde'î-i 'umûmîleri de i'lâmâtın sūdûrundan sonra bir müddet-i mu'ayyene zarfında evrâkını mahkeme-i temyîze göndermek ve mahkeme-i temyîz de münâsib bir müddetde tedkikât-ı temyîzeyi îfâ itmek üzere bir usûl-i mahsûsa vaz' ve te'sis idilmesi ferâ'iz-i umûrdandır işte mukaddimedde 'arz olunduğu vechle her iki taraf me'mûrları yekdiğerinden şikâyete kısmen haklı ve kısmen haksız oldukları tafsîlât ve delâ'il-i ma'rûza ile müsbet ve me'mûrîn-i

‘adliye ve mülkiye ve zabtiye birbirine karşı lâzım ve melzûm kabîlinden oldukları dahî rehîn-i rütbe-i bedâhet olduğundan her iki cihetin ‘arz ve ta’dâd olunan sûrette ıslâhı men’-i şekâvet ve te’dib-i erbâb-ı cinâyet için çâre-i yegâne olacağı bedihîdir.

Me’mûrîn Tahkikât ve Muhâkemâtıyla Teftîşe ‘Âid Ba’zı Mülâbazât

Gerçi me’mûrîn tahkikât ve muhâkemâtıyla mu’âmele-i teftîşiyenin esâs bahse doğrudan doğruya ta’alluku yok ise de me’mûrînin sû’-i âhvâl ve harekâtının kâffe-i mu’âmelâta ve bu meyânda emr-i âsâyişe de sû’-i te’siri tabi’i ve bi’l-cümle devâ’ir mu’âmelâtının taht-ı teftîşde bulunması elzemiyeti ise bedihî bulunmasına binâ’en dolayısıyla saded hâricinde ‘add olunmaması lâzım gelen şu iki mühim mes’ele hakkında ba’zı ma’rûzâta ibtidâr olunur şöyleki müstağni-i ‘arz ü beyân olduğu üzere me’mûrîn muhâkemâtı mercî’i Şurâ-yı Devlet Muhâkemât ve Mülkiye Dâ’ireleri olmak üzere meclis-i idârelere muhavvel ise de tahkikât ve muhâkemâtın bâlâda ‘arz olunan derecede ehemmiyetine ve mecâlis-i idâre hey’etlerinin ise kavânîn ve usûl-i tahkikât ve muhâkemâta ‘adem-i vukûflarından dolayı vazîfe ve mes’ûliyet aslâ nazar-ı dikkate alınmayarak i’tâ itdikleri hükm ve kararların bütün bütün keyfî olmasına ve daha bir çok esbâba nazaran şu hâl ile me’mûrînin ıslâhı ve umûr ve mu’âmelât-ı devletin mihver-i matlûbda cereyânı hemen muhâldir. Mecâlis-i idâreyi mehâkim-i ‘adliye hey’etine koymak dahî bir çok masraf ihtiyârına mütevakıf olub hâl-i hazır-ı hazîne ise buna gayr-i müsâ’id bulunduğundan inşallahü te’âlâ sâye-i tevfikât-vâye-i hazret-i hilâfet-penâhîde kuvve-i mâliye müsâ’id bulunduğu bir zamânda lüzûm-ı hakikî görölür ise icâbına bakılmak ve cüz’î bir ta’dilât ve ıslâhât ile istinâf ve temyîz-i mu’âmelâtı yine Şurâ-yı Devlete ‘âid olmak ve bir tecrübe de idilmiş bulunmak üzere istintâk dâ’irelerinin ıslâhıyla beraber me’mûrîn tahkikât ve muhâkemâtının da muvakkaten cihet-i ‘adliyeye tevdi’i ehemm umurdandır.

Me’mûrîn-i mülkiye bahsinde şurası da şâyân-ı ‘arz ve tezkârdır ki el-yevm iki üç ve dört yüz gurus ma’âşlı nâhiye ve mâl müdürleri ve kazâ tahrîrât kâtibleri mevcûd olarak ve bunların ekserîsi bu kadar cüz’î ma’âşlarla on on beş yigirmi sene bu me’mûriyetlerde sürünmekte ve terakkîden kat’-ı ümîd iderek ve ekserîsi mecbûrî olarak ma’îşetlerini gayr-i meşrû‘ sûrette tedârik itmekdedirler hâlbuki asıl vâsıta-i icrâiye olan bu me’mûrların şu hâlde bulunmaları intizâm-ı idâreye mâni‘ hazîne-i celîleye ne derece muzırr olduğu emr-i ‘âyândır.

Çünkü bir me’mûr gayr-i meşrû‘ bir sûrette bin gurus tedârik idebilmek için mutlakâ devleti yigirmi otuz bin gurus mutazarrır ideceği derkâr ve mehâzir-i sâ’ire ise nâ-kâbil-i ta’dâd ve tezkârdır bunların şimdilik tezyîd-i ma’âşlarına kuvve-i mâliye müsâ’id olmasa bile tarîk-i terakkî için kapular küşâdı mümkün olarak istikbâlden emîn olan me’mûrların ise ol derece sû’-i isti’mâle sülûk itmelerini umûr-ı tabi’iyeden olduğundan salifü’l-‘arz me’mûrlardan üç ve nihâyet

beş sene hıdmet ve ibrâz-ı muvaffakiyet idenlerinin mürâca'at veyâ sahâbet gibi külfete ihtiyâc kalmaksızın mutlakâ terfî idilmeleri ve kâ'im-i makâm ve mutasarrıf ma'âşları da ma'al-istikâme cidden hizmet itmek nokta-i nazarından pek de mertebe-i kifâyede olmadığından ve meselâ tedkikât icrâ buyurılırsa on on beş sene ve belki daha ziyâde müddet bir sınıfta terakkî itmeksizin kalmış ve terakkîden kat'-ı ümîd iderek dört ucunu sâlmış bir çok kâ'im-i makâm ve mutasarrıflarla sâir me'mûrlara da pek çok tesâdüf idileceğinden her dâ'ireye mensûb me'mûrünün terfî'leri ya'nî istikbâllerini te'mîn için bir kâ'ide-i sâlime ve kat'iyede ittihâzı ve bunlardan hakikaten iktidârsız olanların mutlakâ eskilikleri cihetle terfî'leri esâs maksadı te'mîn idemeyeceğinden o misillülerin hâl ve iktidârlarıyla mütenâsib diğer işlere ve hasbe'l-usûl kendülerine terakkî kapuları mesdûd bulunan nâhiye müdürlerinin şimdiki usûl temâdî idecek olduğu takdîrde bir müddet istihdâm olunduktan sonra terakkî sûretiyle diğer hıdemâta nakl idilmeleri ve sù'-i idâreleri cihetiyle 'azl idilen me'mûrlara ma'zûliyet ma'âşı tahsisinde eman¹⁵ gösterilmesi intizâm-ı umûr ve mu'amelât nokta-i nazarından fevâ'id-i külliyeği mücib olur.

Bir de mekteb-i mülkiyeden neş'et iden efendilerin bir kısmı iş öğrenmek için beşer yüz guruş ma'âşlarla evvelâ vülât ma'iyetlerine 'izâm ve iki üç sene istihdâm olunduktan sonra kâ'im-i makâmıya ta'yin idilmektedir hâlbuki müfredât-ı umûr ve mu'amelâtdan bi-haber olan bu efendilerin vilâyet merkezlerine 'azîmetle evvelâ mu'azzamât-ı umûrî görmekden ise o ma'âşlarla nâhiye müdürîyetlerine ta'yin buyurulsalar hem ikişer yüz ellişer guruş ma'âşlı müdür istihdâmından mütevellid mehâzîre meydân virilmemiş ve hem de bunlar ufak işlerden başlayarak tadrîcen tevsî' ve ikmâl-i ma'lûmât iderek cidden vukûflı me'mûr olmuş olurlar teftîş bahsine nakl-i ma'rûzât idilince kâffeten devâir mu'amelâtının mütemâdiyen ve bir müddet için ise kemâl-i sùr'at ve ciddiyetle taht-ı teftîşde bulundurulması ne derece elzem olduğu vâreste-i îzâhdır ancak 'adliyenin ibtidâ-yı teşekkülünde mu'amelât-ı 'adliyenin ve anı müte'akib umûr-ı mâliyenin teftîşi zımında hemen her vilâyete müfettişler mu'avinler ta'yin olunmuş idi 'aded i'tibârıyla mikdârı haylice yekûn teşkil eyleyen bu müfettişler bir kaç sene istihdâm olundıkları hâlde hıdmetlerinden semerre-i matlûbe hâsıl olamamasıyla bunlar tadrîcen kaldırıldı bir müddet hemen hiç müfettiş istihdâm olunmadı iki üç seneden berü tekrâr 'adliye mâliye ve ba'zı mahallere de mülkiye müfettişleri peyderpey ta'yin buyurularak istihdâm kılınmaktadır hâlbuki bir çok masraf ihtiyârıyla hayli müddet istihdâm olundıkları hâlde vücûdlarından cidden fâ'ide müşâhede olunamamasıyla evvelkiler lağv edilmiş olduğu hâlde 'aynı sıfat ve salâhiyet ve ma'âşlarla bu defa ta'yin ve istihdâm olunanlardan matlûb vechle iş beklenileceğinden ne sûretle te'mîn idilmiş olduğu 'abd-ı 'âcizce mechûl ise de kulunuzun geşt ü güzâr itdiğim mahallerde vâkı' olan meşhûdât ve tahkikâta ve bi'l-fi'l hâsıl itdiğim tecâribe nazaran evvelkilerden nasıl matlûb vechle menfa'at

¹⁵ Metinde imsâk yazsa da doğrusu yukarıdaki gibi olmalıdır.

hâsıl olmamış ise bunlardan da ihtiyâc ile mütenâsib sûretde iş beklemek ba'î-dü'l-ihimâldir esbâbı ise müfettişlerin kâffe-i âhvâl ve harekâtı me'mûrlar için numûne-i imtisâl olmak lâzım geleceği cihetle müfettişlerin evsâf-ber güzideyi hâ'iz ve cidden sâhib-i iktidâr bulunmaları mutlakü'l-vücûbdur hâlbuki evvel ve âhir intihâb ve istihdâm olunan müfettişlerin emr-i intihâblarındaki ba'zı mer-tebe ihtimâmsızlık şöyle dursun bunların ekserisi meselâ mutasarrıflık veyâ def-terdârlık veyâ muhâsebeciliği veyâhûd bir mahkeme riyâsetine bi-hakkın hüsn-i idâre idememiş zevâtdan olmağla berâber ekserisinin ma'âşları da beşer bin guruş râddelerinde ve harc-ı râhları dahî nizâmname-i mahsûsuna tâbi' olması hasebiyle bu mikdâr ma'âş ve harc-ı râhla velev hüsn-i intihâba i'tinâ olursa bile hakîka-ten matlûba muvâfık müfettiş tedârik ve istihdâmı bir emr-i müşkildir. Çünkü bu müfettişler sâhib-i 'â'ile olub mukîm buldukları me'mûriyetlerde ve 'â'ileleri nezdlerinde oldukları hâlde üç dört bin guruş ma'âş almakda ve munsif olanları bu mikdâr ma'âşla emr-i idârelerini mümkün mer-tebe te'mîn itmekde iken meselâ beş yüz veyâ bin guruş zamm ma'âşla mukîm bulunduğu me'mûrün müfettişliğe ya'nî seyyâr bir hâle tahvîl olunmasıyla 'â'ilesi başka kendüsi başka masraf ihtiyâ-rına mecbûr olacakları ve bu ma'âş ber-vech-i ma'rûz harc-ı râh ise evvelki hâl-lerine nisbetle bile emr-i ma'îşetlerini tazyîk ideceği ecilden artık bu müfettişler gezdikleri mahallerde me'mûrlara eşrâf-ı memlekete müsâferetle idâreyi uydırma-ğa ve meselâ bir kazâ merkezinde kâffe-i mu'âmelâtı bi-hakkın teftîş ile cidden ıslâh-ı mu'âmele bir kaç aya mütevakkıf iken beş on guruş fazla harc-ı râh almak emeliyle bir kaç gün içinde yürümeden tahkîkât icrâsıyla seyyârlığı ikâmete tercîh itmeleri ve müfettişlerin sûret-i hareketlerinin lâzımı gibi ta'kîb olunmaması ve iş'ârâtlarının mensûb olduğu devâ'irde işin ehemmiyetiyle mütenâsib tedkîkât ve icrâata tesâdüf itmemesi ve kudret ve salâhiyetlerinin hüsn-i te'sîr irâ'e idebilecek mertebeden dûn bulunması gibi ve daha bir takım âhvâl müfettişlerden muntazır olan muhasenâtı göstermedikden başka belki mazarrâtı intâc eylemekdedir.

Sıfat-ı matlûbeyi hâ'iz ve her dâ'ireye mahsûs olarak yüksek ma'âşlarla müfettişler istihdâmı ise hâl-i hazır-ı hazîne icâbınca müte'assir bulunduğundan şimdiki hâlde kâffe-i devâ'ir ve şu'ubâta hakk-ı teftîş şâmil olmak ve refâkatle-rinde umûr-ı 'adliye ve mülkiye ve mâliyyeye vâkıf lüzumı kadar müfettiş ve mu'â-vinleriyle ketebe bulunmak ve kavânîn ve nizâmât-ı mevcûde dâiresinde vâs'ice salâhiyeti ve ma'a-hezâ cidden iş görmek mecbûriyetini mutazammın mükemmel ta'lîmâtı hâ'iz olmak ve doğrıdan doğru mes'ûliyetleri tahtında refâkatlerini icâbı vechle istihdâm eylemek ve tahkîkât-ı ciddiye ve esbâb-ı mücibeye müstenid şükr ve şikâyetleri müsmirr ve iki ve icâbına göre üç vilâyete mahsûs olmak üzere rükûb ve nüzûle muktedir yigirmi otuz bin guruş ma'âşlarla mücerrebü'l-etvâr birer zâtın taht-ı riyâsetinde olarak altı yedi fırkadan müretteb hey'et-i teftîşiyeye istihdâmı mu'âmelât-ı teftîşiyeden maksad-ı aslı olan fevâ'idî te'mîn idebilmesi kaviiyen melhûzdur bunların harc-ı râhlarının masraflarıyla mütenâsib ve maktû' suretle

ta'yîni dahî maslahaten muktezîdir.

Müfettişlerin muvaffakiyetsizliğini îcâb iden âhvâlden biri de hey'et-i teftîşîyye lâyhalarının çantalarında tobralarda ve masalarda sürünüb kalması olduğu ve olacağı cihetle ba'demâ buna mahall kalmayarak hey'et-i teftîşîyyeden vukû' bulacak ma'rûzât günü gününe tedkîk ve îcâbâtının kemâl-i sür'atle icrâsı vesâ'ili istikmâle himmet itmek ve hey'et-i teftîşîyyenin ta'lîmât dâ'iresinde ciddiyât ile iştigâl idüb itmediklerini ta'kîb ve tedkîk eylemek üzere her dâ'irede ancak cidden sâhib-i vukûf ve iktidâr olarak dörder beşer zâtdan mürekkeb birer hey'et teşkîli lâzımedendir ve bu vesîle ile şurası 'arza şâyândır ki meselâ sû'-i idâre cihetiyle bir vâlî 'azl olarak ve yerine diğeri ta'yîn olunmaktadır vâlî-i sâbık mükellef olduğu vezâ'ifini ne sûretle îfâ etmiş ya'nî inzibât ve ma'mûriyet-i memlekete ve tevsî'-i ticârete ve nâfi'îya ve sâ'ireye ne yolda hıdmet eylemiş ve vâridât ve tahsîlât ne hâlde imiş cürm ü cinâyete müte'allık vukû'ât tekessür mi tenezzül mi itmiş bunun üzerine halefi ne yapmış ve daha ne yapmak için ne gibi esbâb ve vesâ'ile ihtiyâc var imiş ve'l-hâsıl vülât-ı 'izâmın her sene hitâmında birer lâyiha tanzîm ve takdîmiyle mükellef tutulmaları ve bu lâyhaların ciddî sûrette hâdde-i tedkîkden geçürilmesi îfâ-yı hüsn-i hıdmet için medâr-ı teşvîk ve emniyet olacağından ve bu kâ'idenin kâffe-i me'mûrine teşmîli fâ'ideden hâlî olmayacağından bu bâbda da bir usûl ittihâzı müceb-i muhassenât olur.

İş bu ma'rûzât-ı 'âcizânem mevki'-i fi'îl ve icrâya konulmak lâzım geldiği hâlde bu bâbda en ziyâde düşünilecek cihet hâl-i hazır-ı hazîne icâbınca masraf mes'alesidir.

Muhtâc-ı 'arz ve îzâh olmadığı üzere bir memleketin iktisâb-ı servet ve ma'mûriyet idebilmesi vesâ'ilinin en mühimlerinden biri ve belki de birincisi âsâyişin vücûdudur âsâyiş mükemmel olmadıkça hiç bir şey yapılmak kâbil olamayacağı hakîkatine göre bu husûsda her dürlü fedakârlık ihtiyârı emr-i zarûrîdir ma'amâfih bir kaç senedir ta'kîb-ı eşkıyâ ve muhâfaza-i asâyiş vazîfesiyle mükellef olarak ber-vech-i ma'rûz mahsûs hey'etlerin teşkîli hâlinde bu kadar polis ve jandarmaya ihtiyâc kalmayacağı cihetle mevcûd polis ve jandarmanın bir kısmından cidden işe elvirenlerin kendilerinin ve işe yaramayanlarının ruhsat virilerek tahsîsâtlarının tefrîki lâzım geleceği gibi bu teşkilâtın 'umûm vilâyâtda tamâmıyla tatbîki îcâb itmeyüb eşkıyâ ve sirkat gibi ef'âl-i cinâ'iyenin kesretle vukû' bulduğu vilâyâta hasr idilmesi lâzım geleceğine ve ihtiyâr meclis hey'etleri bir dereceye kadar tensîk edilerek bunlara bâ-husûs âsâyişin muhâfazası emrinde ba'zı mertebe ve vazîfe ve mes'ûliyet tahmîl idildiği taktîrde bu bâbdaki masrafın pek büyük bir yekûn teşkîl itmemesi melhûzdur.

Eşkîyâ vukû'âtlarından nâşî 'asker sevki gibi ve sâ'ir dürlü tedâbîr-i fevka'l-'âde üzerine ihtiyâr olunan mesârîfât ve mechûl üzerine vâkî' olan harekâtdan mütevellid yolsuzluk ve zây'îât nazar-ı dikkate alınur ve be-tahsis bu mes'elelerden

dolayı siyâseten dahî tesâdüf olunan mehâzîr ve müşkilât düşünülür ise şu yolda ihtiyârı zarûrî olan masrafın hiç bir vechle istiksâr olunmaması lüzûmı bedîhî ve âsâyîş mükemmel olduğu hâlde tevsî'-i zirâ'at ve ticâret ve teksîr-i hayvânât yüzünden vâridât-ı devletin terakkîsi ve ahâlinin serveti tezâyüd itdikçe mürettebât-ı mîriyye-i hâzıraya zemâyim icrâsı da mümkün olacağı emr-i celidir. Bu gün Bulgaristan ve Rumili-i Şarkî'de bir dereceye kadar göze görünür bir şey var ise âsâyîşin mevcûdiyeti olup hâlbuki mürettebât-ı mîriyye sâbıkının dört beş misli ziyâdedir. Sâ'ir memleketler teklîfâtına nisbetle pek hafif olan mürettebâtımıza tadrîcen haylice zemâyim icrâ idilmesi imkân hâricinde değildir bâ-husûs sirkat yüzünden ahâlinin dūçâr olduğu zarar ve ziyân virgülerinin kat-ı ender kat fevkin-dedir.

Mehakimce ya'nî istintâk devâ'irince ihtiyârı muktezî masrafa gelince ekserî vilâyâtadaki istinâf hukûk mahkemelerinin meşgûliyetleri pek zarûrî olmağla berâber istinâf cezâ işlerinin de ol kadar kesretli olmamasına ve ba'zı mahallerde istinâf hukûk kısmı ancak haftada birer ve nâdiren bir kaç mahalde ikişer gün tahsîs kılınur ve me'mûrîn-i 'adliye devâm ve îfâ-yı hüsn-i vazîfeye sarf-ı ikdâm iderlerse istinâf-ı hukûk işlerinin cezâ istinâf mahkemelerine tahmîli sûretiyle pek güzel idâre-i maslahat mümkün olacağından istinâf-ı hukûk mahkemelerinden tasarruf olunacak mebâliğin bu cihete sarf olunabileceği ve şâyed ba'zı mehâzîre mebnî bu mahkemelerin lağvı mümkün olmasa bile bu maksadla ihtiyârı lâzım gelân mesârifin i'zâm olunacak dereceye varmaması iktizâ ider.

Ma'a-hezâ mehâkimde işlerin sürünmesi gibi ve sâir dürlü ba'zı âhvâlden nâşî ashâb-ı mesâlihden bir çoğu velev hukûkundan bir kısmını zâyî' itmiş olsun dîşaruda uyuşmak cihetini iltizâm itmekdedir.

Bir de dev'âir-i 'adliye pazar günleri resmen ta'til eylemekte ve bu hâl tadrîcen devâ'ir-i sâireye de sirâyet iderek ekser devâ'irde pazar çehârşenbe günleri nîm ta'til hükmünü almaktadır.

'Adliyece bu ta'tile hey'et-i hâkime meyânında Hıristiyân da bulunması ve Hıristiyânların pazar günleri devâm itmeleri mehâkimde ekseriyetin teşkîl idilememesiyle muhâkemâtın cereyânına mâni' olması sebep gösterilmekte ise de me'mûrîn-i 'Osmâniyeden olan Hıristiyânların resmî ta'tile tâbî' olmaları iktizâ ideceği de şöyle dursun şu ma'zeret hakikat olmak üzere kabûl idilse bile bu hâl yalnız muhâkemâtın cereyânına mâni' olabilüb yohsa tobralarda çantalarda masalarda eskimiş sararmış ismi unutulmuş bir çok evrâkı ve hele istintâk dâ'irelerindeki tedâhülâtı tedkîk ve rü'yet için ehl-i İslâmdan olan rü'esâ ve ketebe ve müstantıkların devâmına aslâ hâ'il olamayacağı meydândadır.

Binâen-'aleyh mehâkim-i 'adliye müstahdemîni cidden devâm ve îfâ-yı hüsn-i vezâ'ife bi-hakkın ihtimâm eyledikleri hâlde mehâkimin muntazaman hüsn-i cereyânıyla sâye-i 'adâlet-vâye-i hazret-i hilâfet-penâhîde ihkâk-ı hakk

kaziyye-i mu'tenâ-bahâsından ma'nen ve mâddeten hâsıl olacak muhassenât-ı kesîreden mâ'adâ mehâkim vâridâtının da şimdikinin bir kaç misli tezâyüd ideceği ve şu yüzden ber-vech-i ma'rûz ihtiyâr olunacak masraf çıkdıktan sonra hazîne-i celîleye de haylice menfa'at terettüb ideceği şübheden âzâdedir.

Hey'et-i teftîşîyye masrafına nakl-i ma'rûzât olununca hâl-i hâzırda bu maksadla ihtiyâr olunan haylice yekûn teşkil eyleyen mesârifât karşuluk ittihâz olduğu hâlde iş bu mühim maksad için de 'ilâveten tahsîs idilecek masrafın pek ağır yekûn teşkil itmemesi maznûndur. Belki Şurâ-yı Devlet ve Rûsûmât Emânetiyle devâ'ir-i sâ'ireden de ba'zı me'mûrların ma'âşât-ı muhassasalarıyla nakilleri mümkünâtdan olmasına nazaran bu sûretle de masrafın tehvîni ve tesrî-i mu'âmelât komisyonlarının ise müstahdemîn-i mevcûdeden tedârik sûretiyle masrafsızca teşkili bi's-suhûle kâbilidir. Emvâl-i devletin sûret-i idâre ve cibayetine envâ'-ı sû'-i isti'mâlât vukû' hiç kimsenin inkâr idemeyeceği hakâyıktan olmasına mebnî mu'âmelât-ı teftîşîyye kemâl-i ciddiyât ile îfâ idilürse bir iki üç sene içinde vâridât-ı hâzırada lâ-ekall yüzde yigirmi yigirmi beş râddelerinde terakkî vukû'ı muhakkaktır.

Ber-vech-i ma'rûz altı yedi hey'etin ya'nî iki üç vilâyete bir hey'etin kifâyet idebilüb idemeyeceği hakkında vârid olması melhûz olan ba'zı hâtıraya binâen şurası da 'ilâveten 'arz olunur ki mutlakâ her kazâda dâ'imen bir müfettiş vücûdî iktizâ itmeyüb belki bir vilâyetin hattâ bir kazâsında cidden îfâ olunacak teftîşât ve bi-hakkın gösterilecek icrâ'âtın ol vilâyetin 'umûmuna ve belki civâr vilâyetlere bile cidden te'sîrden hâli kalmayacağı cihetle müfettişlerin kesretinden ise ciddiyâtle iştigâl iderek bi-hakkın icrâ'ât göstermeleri te'mîn-i maksada daha ziyâde hîdmet ider bu hâkîkati Duyûn-ı 'Umûmiyye İdâresinin kuyûdât ve muhâberât-ı resmîyyesiyle isbât itmek mümkünâtdandır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Perakende Evrakı Askerî Marûzat (Y. PRK. ASK), 20-58.

Cezar, Yavuz, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy dan Tanzimat'a Mali Tarih)**, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986.

Çadırcı, Musa, "Tanzimat Döneminde Çıkarılan Men'-i Mürûr ve Pasaport Nizâmnamele-ri", **Belgeler**, XV/19, 1993, s. 169-185.

Efe, Aydın, **Antakya ve Çevresi Türkmenleri: Küçük Alioğulları ve Reyhanlı Aşireti (XIX. Yüzyıl)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2012.

İnalcık, Halil, **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.

Özbek, Nadir, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909", **Türklük Araştırmaları Dergisi**, 16, Güz 2004, s. 59-95.

Uzer, Tahsin, **Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, TTK, Ankara 1987.

Yakut, Kemal, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkiyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler", **Kebikeç**, 34, 2012, s. 139-158.

Yetkin, Sabri, **Ege'de Eşkiyalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.